

ΜΗΤΡΟΠΟΛΙΤΟΥ ΧΑΛΚΙΔΟΣ ΧΡΥΣΟΣΤΟΜΟΥ

Ο ΡΟΛΟΣ ΤΩΝ ΓΥΝΑΙΚΩΝ ΕΙΣ ΤΟΝ ΟΛΟΝ ΟΡΓΑΝΙΣΜΟΝ ΤΗΣ ΕΚΚΛΗΣΙΑΣ.

ΑΝΑΒΙΩΣΙΣ ΤΟΥ ΘΕΣΜΟΥ ΤΩΝ ΔΙΑΚΟΝΙΣΣΩΝ

(Εισηγήσεις ενώπιον τῆς σεπτῆς Ἱεραρχίας τῆς Ἐκκλησίας τῆς Ἑλλάδος,
τὴν 8^{ην} Ὀκτωβρίου 2004.)

ΠΡΟΛΟΓΟΣ

Μετά πολλῆς συστολῆς ἀνέρχομαι σήμερον, τὰς βαθμίδας τοῦ ἱεροῦ τούτου βήματος, Μακαριώτατε Πάτερ καὶ Δέσποτα καὶ Σεβασμιώτατοι ἅγιοι Ἀρχιερεῖς καὶ μετὰ δέους ἴσταμαι ἐνώπιόν Σας, προκειμένου νά προσφέρω εἰς τὴν ἀγάπην Σας στοιχεῖα τινὰ τῆς Ὀρθοδόξου Παραδόσεως καὶ πενιχρὰς σκέψεις περὶ τοῦ σπουδαιοτάτου θέματος, τὸ ὁποῖον μοῦ ἀνετέθη καὶ ἔχει τίτλον: «Ὁ ρόλος τῶν γυναικῶν εἰς τὸν ὅλον ὀργανισμόν τῆς Ἐκκλησίας - Ἀναβίωσις τοῦ θεσμοῦ τῶν διακονισσῶν».

Ἐν πρώτοις, ὀφειλετικῶς εὐχαριστῶ τὸν τὰ κατ' ἐμέ πάντοτε ἀγαπητικῶς οἰκονομοῦντα Κύριον ἡμῶν Ἰησοῦν Χριστόν.

Εὐγνωμοσύνην ἐκφράζω καὶ πρὸς τὸν Μακαριώτατον Πρόεδρον τῶν Συνοδικῶν Σωμάτων, Ἀρχιεπίσκοπον Ἀθηνῶν καὶ πάσης Ἑλλάδος κ.κ. Χριστόδουλον καὶ τὰ μέλη τῆς παρελθούσης Διαρκοῦς Ἱεραῦς Συνόδου, οἱ ὅποιοι ὑπερβαλλόντως καὶ παρ' ἀξίαν μέ ἐτίμησαν, διὰ τῆς ἀναθέσεως αὐτῆς τῆς εἰσηγήσεως, ἀλλὰ καὶ ὅλους Ὑμᾶς, τὸ τετιμημένον καὶ ἅγιον Σῶμα τῆς Ἱεραρχίας, τὸ συγκροτούμενον ὑπὸ πολιῶν καὶ ἐμπειροτάτων ποιμένων, διὰ τὴν ἰδιαιτέραν πατρικὴν στοργὴν μὲ τὴν ὁποῖαν ὑποδέχεσθε τοὺς νεωτέρους Ἀρχιερεῖς καὶ ἐμέ τὸν οὐτιδανόν.

Ὡς ἐλάχιστος ἐγώ, αἰσθάνομαι τὴν ἀνάγκην νά διαβεβαιώσω ὅλους Ὑμᾶς, Μακαριώτατε καὶ Σεβασμιώτατοι, ὅτι ἐκ τῆς πρὸς Ὑμᾶς ὀφειλομένης ὑπακοῆς καὶ μόνον ἐτόλμησα νά ἀναλάβω αὐτὴν τὴν διακονίαν, περὶ τῆς ἐπιτυχοῦς διεξαγωγῆς τῆς ὁποίας ἐπικαλοῦμαι τὰς ἀγίας εὐχὰς Σας. Πρὸς τὸν Μακαριώτατον, ἀλλὰ καὶ εἰς τὸν κάθε ἕνα Ἀρχιερέα προσωπικῶς, μετὰ συντετριμμένης καρδίας, ἀπευθύνω τὴν ἰκεσίαν «εὕξαι ὑπὲρ ἐμοῦ Δέσποτα Ἄγιε».¹

Ὡς ἀντίδωρον δέ, ἐπιτρέψατέ μου, παρακαλῶ, αὐτὴν τὴν ταπεινὴν μου ἐργασίαν νά τὴν ἀφιερῶ εἰς τὰς μητέρας πάντων ἡμῶν, εἴτε εὐρίσκονται ἐν τῇ θριαμβευούσῃ, εἴτε ἐν τῇ στρατευομένῃ Ἐκκλησίᾳ, αἱ ὁποῖαι, ὡς χριστιαναὶ γυναῖκες, πολλά, τὰ πάντα προσέφερον διὰ τὴν οἰκοδομὴν ἡμῶν. Αὐτὴν τὴν εὐγνώμονα ὁμολογίαν κάμει καὶ ὁ Μέγας

¹ Προκαταρκτικὰ τῆς Θείας Λειτουργίας.

Βασιλείος, περί τῆς μητρὸς καὶ μάμμης του. «Ἦν ἐκ παιδὸς ἔλαβον ἔννοιαν περὶ Θεοῦ παρὰ τῆς μακαρίας μητρὸς μου καὶ τῆς μάμμης μου Μακρίνης, ταύτην αὐξηθεῖσαν ἔσχον ἐμαυτῶ..... Τὰς παραδοθείσας μοι παρ' αὐτῶν ἀρχὰς ἐτελείωσα».²

Ἡ παροῦσα εἰσήγησις ἔχει ὡς κέντρον τῆς τὴν γυναῖκα καὶ ἐξετάζει τὸν ρόλον τῆς εἰς τὸν θεοσύστατον καὶ ἅγιον ὄργανισμὸν τῆς Ἐκκλησίας. Εἶναι ἀλήθεια ὅτι διαρκῶς τίθενται ἐρωτήματα, εἰς οἰκουμενικὰς συζητήσεις, ἀλλὰ καὶ ἐντὸς τῆς ὀρθοδόξου κοινωνίας, σχετικῶς μὲ τὴν θέσιν τῶν γυναικῶν εἰς τὰς Ὀρθοδόξους Ἐκκλησίας καὶ μὲ τὴν ὑπαρξιν τῆς δυνατότητος νὰ χειροτονηθοῦν αὐταὶ εἰς τὴν Ἱερωσύνην. Ὡς ἐκ τούτου εἶναι πάντοτε ἐπίκαιρος ἡ ἐξέτασις τοῦ θέματος, δεδομένης μάλιστα καὶ τῆς ὑπὸ γυναικῶν κατακτήσεως πολλῶν καὶ διακεκριμένων καὶ ἐπιζήλων ρόλων εἰς τὸν κοινωνικὸν στίβον. Ἰδιαιτέρα μνεῖα γίνεται ἐπίσης καὶ περὶ τοῦ παναρχαίου καὶ ἀποστολικοῦ ἱεροῦ θεσμοῦ τῶν διακονισσῶν καὶ ἐκ τῆς διατυπώσεως τοῦ θέματος διαφαίνεται ἡ ἐπιθυμία τῆς ἀναβιώσεως αὐτοῦ, διερευνᾶται ὅμως καὶ ἡ δυνατότης αὕτη, δεδομένου ὅτι οὗτος ἐπὶ χρονικὸν διάστημα αἰῶνων ἠτόνησε.

Θεωρῶ κατ' ἀρχὴν ἀπαραίτητον νὰ καταθέσω περιληπτικῶς ὀλίγας θεμελιώδεις διδαχὰς περὶ τῆς ἀγίας ἡμῶν Ἐκκλησίας καὶ μάλιστα ὡς σώματος Χριστοῦ καὶ τοῦτο βεβαίως οὐχὶ πρὸς διδασκαλίαν Ὑμῶν, τῶν ἐγκρατῶν ἐκκλησιαστικῶν διδασκάλων, ἀλλὰ διότι τὰς θεωρῶ ἐκ τῶν ὧν οὐκ ἄνευ, ὅσον ἀφορᾷ τὴν ἀριότητα τῆς ἐργασίας καὶ ὅσα ἐν συνεχείᾳ περὶ τῆς ἀξιοποιήσεως τῶν γυναικῶν καὶ τοῦ θεσμοῦ τῶν διακονισσῶν θὰ ἀκολουθήσουν.

A. ΠΕΡΙ ΤΗΣ ΕΚΚΛΗΣΙΑΣ ΩΣ ΣΩΜΑΤΟΣ ΧΡΙΣΤΟΥ

Ἡ Ἐκκλησία ἀποτελεῖ τό μέγα μυστήριον τῆς ἐν Χριστῶ σωτηρίας καὶ ὡς κέντρον τῆς ἔχει τὴν ἐνανθρώπησιν τοῦ Υἱοῦ καὶ Λόγου τοῦ Θεοῦ. Διὰ τῆς Ἐκκλησίας τελεσιουργεῖται, πάντοτε, νῦν καὶ αἰεὶ καὶ εἰς τοὺς αἰῶνας, τό ὑπὸ τῆς Ἁγίας Τριάδος ἐκπονηθὲν καὶ πραγματοποιηθὲν, «δι' ἡμᾶς τοὺς ἀνθρώπους καὶ διὰ τὴν ἡμετέραν σωτηρίαν»³ «μέγα μυστήριον τῆς εὐσεβείας»⁴ καὶ φανεροῦται ἡ Βασιλεία τοῦ Θεοῦ εἰς τὸν κόσμον.

Ἡ πραγμάτωσις τῆς Βασιλείας τοῦ Θεοῦ ἐγκαινιάζεται ἐν τῇ Ἐκκλησίᾳ καὶ διὰ τῆς Ἐκκλησίας, ὡς ἱστορικοῦ σώματος τοῦ Χριστοῦ, εἰς τό ὅποῖον συσσωματοῦνται ὡς μέλη πάντες οἱ πιστοὶ καὶ ὡς τοιοῦτοι ἀπαρτίζουν τὸν λαόν τοῦ Θεοῦ. Παραστατικώτατα ὁ θεῖος Ἀπόστολος

² Ε.Π. 32,825 & Β. Καλογεροπούλου-Μεταλληνού, «Ἡ γυναῖκα στήν καθ' ἡμᾶς Ανατολή», ἐκδ. Ἀρμός, Ἀθήνα 1992, σελ. 80.

³ ἄρθρον γ' τοῦ Συμβόλου τῆς Πίστεως.

⁴ Α' Τιμ. γ', 16

περιγράφει, την άγιαν Ἐκκλησίαν ὡς σῶμα Χριστοῦ⁵. Παραβάλλεται, τοιουτοτρόπως, ὁ θεανθρώπινος ἐκκλησιαστικός ὀργανισμός μέ ἐκεῖνον τοῦ σώματος. Γράφει: «ἀδελφοί, ὑμεῖς ἐστε σῶμα Χριστοῦ καί μέλη ἐκ μέρους». Καί «καθάπερ (γάρ) τό σῶμα ἐν ἐστί καί μέλη ἔχει πολλά, πάντα δέ τά μέλη τοῦ σώματος τοῦ ἐνός, πολλά ὄντα, ἐν ἐστί σῶμα, οὕτω καί ὁ Χριστός· καί γάρ ἐν ἐνί Πνεύματι ἡμεῖς πάντες εἰς ἐν σῶμα ἐβαπτίσθημεν, εἴτε Ἰουδαῖοι εἴτε Ἕλληνες, εἴτε δοῦλοι εἴτε ἐλεύθεροι, καί πάντες εἰς ἐν Πνεῦμα ἐποτίσθημεν· καί γάρ τό σῶμα οὐκ ἔστιν ἐν μέλος, ἀλλά πολλά. Ἐάν εἶπῃ ὁ πούς, ὅτι οὐκ εἰμί χεῖρ, οὐκ εἰμί ἐκ τοῦ σώματος, οὐ παρά τοῦτο οὐκ ἔστιν ἐκ τοῦ σώματος; καί ἐάν εἶπῃ τό οὖς, ὅτι οὐκ εἰμί ὀφθαλμός, οὐκ εἰμί ἐκ τοῦ σώματος, οὐ παρά τοῦτο οὐκ ἔστιν ἐκ τοῦ σώματος; εἰ ὅλον τό σῶμα ὀφθαλμός, ποῦ ἡ ἀκοή; εἰ ὅλον ἀκοή, ποῦ ἡ ὀσφρησις; νυνί δέ ὁ Θεός ἔθετο τά μέλη ἐν ἕκαστον αὐτῶν ἐν τῷ σώματι καθῶς ἠθέλησεν. εἰ δέ ἦν τά πάντα ἐν μέλος, ποῦ τό σῶμα; νῦν δέ πολλά μέν μέλη, ἐν δέ σῶμα. οὐ δύναται δέ ὀφθαλμός εἰπεῖν τῇ χειρί· χρεῖαν σου οὐκ ἔχω· ἢ πάλιν ἡ κεφαλή τοῖς ποσί· χρεῖαν ὑμῶν οὐκ ἔχω. ἀλλά πολλῶ μᾶλλον τά δοκοῦντα μέλη τοῦ σώματος ἀσθενέστερα ὑπάρχειν ἀναγκαῖα ἐστί, καί ἅ δοκοῦμεν ἀτιμότερα εἶναι τοῦ σώματος, τούτοις τιμῆν περισσοτέραν περιτίθεμεν, καί τά ἀσχήμονα ἡμῶν εὐσχημοσύνην περισσοτέραν ἔχει· τά δέ εὐσχήμονα ἡμῶν οὐ χρεῖαν ἔχει. ἀλλ' ὁ Θεός συνεκέρασε τό σῶμα, τῷ ὑστεροῦντι περισσοτέραν δούς τιμῆν, ἵνα μή ἦ σχίσμα ἐν τῷ σώματι, ἀλλά τό αὐτό ὑπέρ ἀλλήλων μεριμνῶσι τά μέλη· καί εἴτε πάσχει ἐν μέλος, συμπάσχει πάντα τά μέλη, εἴτε δοξάζεται ἐν μέλος, συγχαίρει πάντα τά μέλη».⁶

Ἐκ τούτων σαφῶς συνάγεται ὅτι ὁ κάθε πιστός, ἄνδρας ἢ γυναῖκα, ἔχει τήν θέσιν του καί τήν λειτουργίαν του ἐντός τοῦ σώματος καί πρέπει, ὡς ἠλεημένος παρά Κυρίου, ἐν εὐγνωμοσύνη νά ἀποδέχεται αὐτήν καί νά ἀγρυπνῇ, ὥστε νά παραμένῃ, ἐν ἀγάπῃ καί ὑπακοῇ, συνδεδεμένος μέ τήν θεῖαν κεφαλήν, ἀλλά νά ἀλληλοπεριχωρεῖται καί μέ τούς ἀδελφούς του, οἱ ὅποιοι, διά «τοῦ λουτροῦ τῆς παλιγγενεσίας»⁷ ἀποτελοῦν διαφορετικά μέν, ἰσότημα δέ καί ἀναντικατάστατα μέλη τοῦ ἰδίου μυστικοῦ σώματος. Ὁ καθείς εἶναι μέρος, τό ὅποῖον ἀνήκει εἰς τό ὅλον καί συντελεῖ εἰς τό ὅλον. Ὅτι ἀκόμη πρέπει νά τιμᾷ τό σῶμα, νά εἶναι εὐχαριστημένος μέ ὅσα τοῦ ἐδώρηθησαν ὑπό τῆς θείας χάριτος, νά ἀγωνίζεται διά τήν ἀξιοποίησίν των, νά μήν ἐπιθυμῇ τά τοῦ ἐτέρου, μετά τοῦ ὁποῖου μάλιστα ὀφείλει, κατὰ τό πρότυπον τοῦ ἀνθρώπινου σώματος, νά συγχαίρῃ ἢ νά συμπάσχει.

Ἐάν, ἀντιθέτως, τις κατέχεται ὑπό πικροῦ ζήλου καί φθόνου καί ἐριθείας, ἀρνεῖται νά λειτουργήσῃ ὡς μέλος τοῦ σώματος, ἐπιβουλεύεται ἢ ὑποτιμᾷ τά ἄλλα μέλη, τότε θέτει τόν ἑαυτόν του εἰς τόν μέγα κίνδυνον τῆς κατ' ἐξοχήν ἁμαρτίας, ἤτοι τοῦ χωρισμοῦ ἐκ τοῦ σώματος καί τῆς

⁵ Α' Κορ. ιβ', 27.

⁶ Α' Κορ. ιβ' 12-26.

⁷ Ἀκολουθία τοῦ Ἁγίου Βαπτίσματος

ἀφανείας, τὴν ὁποίαν προσπορίζει ἡ βλασφημία κατὰ τοῦ τὰ πάντα χορηγοῦντος καὶ εἰς ἐνότητα τοὺς πάντας καλοῦντος ἁγίου Πνεύματος. Διότι «πάντα ταῦτα ἐνεργεῖ τό ἓν καὶ τό αὐτό πνεῦμα, διαιροῦν ἰδία ἐκάστῳ καθὼς βούλεται».⁸

«Πάντα χορηγεῖ τό πνεῦμα τό ἅγιον.....»⁹ καί κατὰ τοιοῦτον τρόπον, ὥστε διὰ τοῦ πλήθους καὶ τῆς ποικιλίας τῶν θείων δωρημάτων νά μήν καταλύεται ἡ ἰσοτιμία τῶν μελῶν, ἀλλά νά καλλιεργεῖται τό μεῖζον χάρισμα τῆς ἀγάπης καὶ νά προάγεται ἡ πολυπόθητος ἐνότης τῆς Ἐκκλησίας, ἡ ὁποία εἶναι μυστηριακή καὶ ὀργανική καὶ ὄχι μία ἐξωτερική καὶ προσωρινή συγκόλλησις αὐτονόμων μονάδων.

«Ὁ Θεός ἔθετο ἐν τῇ Ἐκκλησίᾳ πρῶτον ἀποστόλους, δεύτερον προφήτας, τρίτον διδασκάλους, ἔπειτα δυνάμεις, εἶτα χαρίσματα ἰαμάτων, ἀντιλήψεις, κυβερνήσεις, γένη γλωσσῶν. μή πάντες ἀπόστολοι; μή πάντες προφήται; μή πάντες διδάσκαλοι; μή πάντες δυνάμεις; μή πάντες χαρίσματα ἔχουσιν ἰαμάτων; μή πάντες γλώσσαις λαλοῦσι; μή πάντες διερμηνεύουσι; ζηλοῦτε δέ τὰ χαρίσματα τὰ κρείττονα καὶ ἔτι καθ' ὑπερβολὴν ὁδὸν ὑμῖν δείκνυμι».¹⁰ Καί εἰς τό χωρίον τοῦτο ἀποκαλύπτεται καὶ πάλιν ἡ ἰσοτιμία ὅλων τῶν μελῶν τοῦ Ἐκκλησιαστικοῦ Σώματος. Καί τῶν λαϊκῶν καὶ τῶν κληρικῶν.

Ἡ διάκρισις ἄλλωστε μεταξύ ποιμένων καὶ ποιμενομένων εἶναι δι' ἡμᾶς τοὺς ἀνθρώπους, διότι, ὅπως λέγει ὁ ἅγιος Ἰωάννης ὁ Χρυσόστομος, ἐνώπιον τοῦ Χριστοῦ εἴμεθα πάντες ποιμενόμενοι. «Εἶπον γάρ πολλάκις πρὸς τὴν ὑμετέραν ἀγάπην, ὅτι πρόβατα καὶ ποιμένες πρὸς τὴν ἀνθρώπων εἰσιν διάκρισιν, πρὸς δέ τὸν Χριστόν πάντες πρόβατα. Καί γάρ οἱ ποιμαίνοντες καὶ οἱ ποιμαινόμενοι ὑφ' ἑνός τοῦ ἄνω ποιμένος ποιμαίνονται»¹¹. «Οὐδέ γάρ ἐγὼ ὁ ἀπόστολος σοῦ τι πλέον ἔχω κατὰ τοῦτο, φησί· καί γάρ σύ σῶμα εἶ καθάπερ ἐγώ, καὶ ἐγώ καθάπερ σύ καὶ τὴν αὐτὴν ἅπαντες ἔχομεν κεφαλὴν, καὶ τὰς αὐτάς ἐλύσαμεν ὠδῖνας· διό καὶ τό αὐτό σῶμα ἔσμεν...»¹² Καί τοὺς κληρικούς ὁ Θεός ἔθεσε ἐν τῇ Ἐκκλησίᾳ. Ὑπάρχομεν, διότι ὑφίσταται ἡ Ἐκκλησία.

Ὅλοι ἐμεῖς καὶ οἱ Ἐπίσκοποι ἀκόμη οὐδέν θά εἴμεθα καὶ οὐδέν εἴμεθα ἄνευ καὶ ἐκτός τῆς Ἐκκλησίας. Τῆς ὀφείλομεν τὰ πάντα. Ἐκείνη μᾶς ὀφείλει οὐδέν. Κατὰ συνέπειαν δέν εἶναι ὑποδεέστεροι ἡμῶν οἱ λαϊκοὶ ἀδελφοί, ἀφοῦ τό μέγα καὶ ἀγιώτατον τοῦτο προνόμιον τῆς Ἱερωσύνης, οὐδεὶς ἐξ' ἡμῶν τῶν Κληρικῶν κατέχει δικαιοματικῶς καὶ ἀξιοματικῶς, ἀλλά μᾶς ἐδόθη ὡς δῶρον καὶ χάρις παρὰ τοῦ συγκαταβαίνοντος καὶ ἐλεοῦντος Κυρίου τῆς Ἐκκλησίας πρὸς ὑπηρεσίαν Της.

⁸ Α' Κορ. ιβ' 4-12.

⁹ Ἐσπέριον τροπᾶριον Κυριακῆς τῆς Πεντηκοστῆς.

¹⁰ Α' Κορ. ιβ' 28-31.

¹¹ Ι. Χρυσοστ. Εἰς τὴν Ἀνάληψιν, λόγ. 2, 12. P.G. 52, 784.

¹² Ι. Χρυσοστ. Εἰς Α' Κορ. ὁμιλ. 30,1 61, 249 ἔξ.

Διά τοῦ μυστηρίου ἄλλωστε τοῦ βαπτίσματος μετέχει ὁ κάθε πιστός τοῦ τριπλοῦ ἀξιώματος τοῦ Κυρίου. «Οὕτω καί σύ γίνῃ βασιλεύς καί ἱερεύς καί προφήτης ἐν τῷ λουτρῷ»¹³ τονίζει ὁ Ἱερός Χρυσόστομος, ὁ ὁποῖος μάλιστα ἀποκαλεῖ τούς πιστούς «πλήρωμα Ἱερατικόν»¹⁴.

Ὡστόσο ὁ ἱερός Πατήρ μετά σφοδρότητος ἀπορρίπτει τήν γνώμην, κατά τήν ὁποῖαν ἢ διά τοῦ βαπτίσματος καθιερωθεῖσα γενική Ἱερωσύνη τῶν πιστῶν εἶναι ἢ αὐτή πρὸς τήν εἰδικήν Ἱερωσύνην, δίδουσα εἰς τούς πιστούς δικαιώματα τά ὅποια ἀποκλειστικῶς ἀνήκουν εἰς τήν ἀρμοδιότητα τῆς Ἱεραρχίας¹⁵. Σκοπός του εἶναι νά τονισθῇ ἡ ἐνότης καί τό πνεῦμα τῆς ἀγάπης καί τῆς διακονίας, τό ὁποῖον πρέπει νά διακατέχη ὅλον τό σῶμα τῆς Ἐκκλησίας. «Εἰ οὖν ἐγώ, φησίν, ὁ Κύριος καί ὁ Διδάσκαλος, ἐνίψα ἡμῶν τούς πόδας καί ὑμεῖς ἀλλήλους ὀφείλετε νίπτειν.... Αὐτός διδάσκαλος ὁ Κύριος, ὑμεῖς δέ **ἀλλήλων ὁμόδουλοι** ... διακηρύσσει. Ποῦ νῦν οἱ διαπτύοντες τούς ὁμοδούλους; Ποῦ νῦν οἱ τὰς τιμάς ἀπαιτοῦντες; Τοῦ προδότου τούς πόδας ὁ Χριστός ἐνίψε ... καί σύ μεγαφρονεῖς καί τὰς ὀφρῦς ἀνασπᾶς;»¹⁶

Εἰς τήν Ἐκκλησίαν, ὡς γνωστόν, καί αὐτός ὁ Ἐπίσκοπος διάκονος πάντων εἶναι, κατά τό πρότυπον τοῦ Χριστοῦ, ὁ Ὅποῖος «οὐκ ἦλθε διακονηθῆναι, ἀλλά διακονῆσαι καί δοῦναι τήν ψυχὴν αὐτοῦ λύτρον ἀντί πολλῶν».¹⁷

Μᾶς ἐκπαιδεύει δι' ὅλων τούτων νά ὁμοιάσωμεν πρὸς τήν κεφαλὴν ὅλα τά μέλη, ὅπως σοφῶς διαπιστώνει ὁ ἅγιος Γρηγόριος ὁ Νύσσης: «...παιδεύει τοίνυν διὰ τούτων ὁ λόγος ἡμᾶς, ὅπερ ἐστίν ἡ κεφαλὴ κατὰ τήν φύσιν, τοῦτο καί τά καθ' ἕκαστον γίνεσθαι μέλη, ἵνα πρὸς τήν κεφαλὴν οἰκειῶς ἔχη· ἡμεῖς δέ ἐσμέν τά μέλη, οἱ εἰς τό σῶμα τοῦ Χριστοῦ συντελοῦντες».¹⁸

Καί ὅπως εἰς τό πρόσωπον τοῦ Χριστοῦ συναντῶνται καί ἐνοῦνται ἀτρέπτως, ἀναλλοιώτως, ἀσυγχύτως καί ἀδιαιρέτως αἱ δύο φύσεις Του, ἡ θεία καί ἡ ἀνθρωπίνη, οὕτω, καί ἐν τῷ σώματι τοῦ Χριστοῦ, τῷ σώματι τῆς Ἐκκλησίας, συναντᾶται τό θεῖον καί τό ἀνθρώπινον, ὁ Χριστός καί ὁ ἄνθρωπος. Καί διά τοῦ Χριστοῦ κοινωνοῦμε μετά τῆς ἀγίας Τριάδος.

Εἰς αὐτό τό εὐλογημένον σῶμα, τοῦ ὁποῖου Σωτήρ εἶναι ὁ Χριστός¹⁹, ἀνήκει ἐκεῖνος, ὁ ὁποῖος αἰσθάνεται συνδεδεμένος μετά τῶν ὑπολοίπων μελῶν. Διότι, ὅπως λέγει πάλιν ὁ Χρυσόστομος Πατήρ «εἰ δέ μηδέν

¹³ Ἱ. Χρυσοστ. Εἰς Β' Κορ. ὁμιλ. 3,7 P.G 61, 417 ἔξ.

¹⁴ Ἱ. Χρυσοστ. Εἰς Φιλ. ὁμιλ. 3,4 P.G 62, 204.

¹⁵ Ἰωάν. Χρυσοστ. εἰς Ψαλμ. 109, 1 P.G. 55, 265

¹⁶ Ἱ. Χρυσοστ. Εἰς Ἰωάν. ὁμιλ. 71,1 P.G 59, 385 ἔξ

¹⁷ Ματθ. κ', 28.

¹⁸ Γρηγορίου Νύσσης: Πρὸς Ὀλύμπιον, Περί τελειότητος. JAEGER WERNERUS JAEGER, Gregorii Nysseni opera, τ. VIII, α', σελ. 198.

¹⁹ Ἐφεσ. ε', 23.

κοινόν ἔχεις πρὸς τό μέλος σου, οὐδέ πρὸς τόν ἀδελφόν σου ἔχεις τι κοινόν, οὐδέ κεφαλὴν ἔχεις τόν Χριστόν».²⁰

Εἰς αὐτὴν τὴν κοινωνίαν τῆς ἀγάπης καταλύονται καὶ ἐξουδετερώνονται αἱ φυλετικά καὶ κοινωνικά διακρίσεις. Σβέννυται τὰ ἀνταγωνιστικά πάθη. «Ὁ γὰρ γέρον καὶ ὁ νέος, ὁ πένης καὶ ὁ πλούσιος, ὁ παῖς καὶ ὁ ἔφηβος, ἡ γυνὴ καὶ ὁ ἀνὴρ καὶ πᾶσα ψυχὴ ἓν τι, γίνεται» διὰ τοῦ ἁγίου Πνεύματος, τό ὁποῖον ἐδόθη εἰς τὴν Ἐκκλησίαν «ἵνα τοὺς γένει καὶ τρόποις διαφόροις διεστηκότας ἐνώσῃ».²¹ Καί τοῦτο καθ' ἣν στιγμὴν εἰς Ἀνατολήν καὶ Δύσιν, Βορρᾶν καὶ Νότον, ἐκτυλίσσεται τό δράμα τοῦ συγχρόνου κόσμου· βία καὶ ἀντιβία, ἐκμετάλλευσις καὶ ἀντεκμετάλλευσις, καταπίεσις καὶ ἀντίδρασις.

Ἐκεῖ, ὅπου ἡ ἐκκλησιολογικὴ συνείδησις δέν ὑφίσταται ἢ ὅπου ὑφισταμένη ἔχει ἀλλοιωθῆ, δημιουργοῦνται σοβαρά προβλήματα. Συμπερασματικῶς, τονίζομεν τὴν ἐν ἀγάπῃ ἰσοτιμίαν τῶν μελῶν τοῦ ἐκκλησιαστικοῦ σώματος, Κληρικῶν καὶ λαϊκῶν καὶ ἀνδρῶν καὶ γυναικῶν. Τοῦτο τό συμπέρασμα λειτουργεῖ ὡς γέφυρα μετάγουσα εἰς τὴν δευτέραν παράγραφον τῆς εἰσηγήσεως, ἀφορῶσαν τόν ρόλον τῆς γυναικός ἐν τῇ Ἐκκλησίᾳ εἰς πρακτικόν κυρίως ἐπίπεδον.

B. Η ΘΕΣΙΣ ΤΗΣ ΓΥΝΑΙΚΟΣ ΕΝ ΤΗἱ ΕΚΚΛΗΣΙΑἱ

Ἡ ὀρθόδοξος Ἐκκλησία, καθοδηγουμένη ὑπὸ τοῦ Ἁγίου Πνεύματος, ἔχει συνείδησιν τῆς ἱερότητος καὶ τῆς πληρότητος τοῦ προσώπου τῆς γυναικός καὶ τῆς ἀποδίδει ἰσοτίμον ἀξίαν καὶ θέσιν μέ τόν ἄνδρα. Εἰς τὰς πρῶτας σελίδας τῆς Ἁγίας Γραφῆς διδασκόμεθα τὴν ὑπὸ τοῦ Θεοῦ δημιουργίαν τοῦ ἀνθρώπου, τοῦ ἀνδρός δηλαδή καὶ τῆς γυναικός.

«Καὶ ἐποίησεν ὁ Θεός τόν ἄνθρωπον, κατ'εἰκόνα Θεοῦ ἐποίησεν αὐτόν, ἄρσεν καὶ θήλυ ἐποίησεν αὐτούς»²².

Ἡ ὀρθόδοξος παράδοσις δέχεται ὅτι ὁ ἀνὴρ καὶ ἡ γυνὴ ταυτίζονται καὶ διαφοροποιοῦνται.

²⁰ Ἰωάν. Χρυσόστ. Κατὰ Ἰουδαίων, ἔκδ. Bareille, τ. 2, σελ. 359.

²¹ Ἰωάν. Χρυσόστ. Ὁμιλία εἰς Ἐφεσίους, 9,3 P.G. 62,72 καὶ Οἰκουμενικόν Πατριαρχεῖον, Θεολογικόν Συνέδριον Ρόδου «Ἡ θέσις τῆς γυναικός ἐν τῇ Ἐκκλησίᾳ καὶ τὰ περὶ χειροτονίας τῶν γυναικῶν», ἔκδ. Τέρτιος, Κατερίνη 1994, σελ. 8.

²² Γεν. α', 27.

Ταυτίζονται, διότι ἀμφότεροι ἐδημιουργήθησαν «κατ' εἰκόνα καί καθ' ὁμοίωσιν» Θεοῦ²³ καί διαφοροποιῦνται ὡς πρὸς τὰ ἐπὶ μέρους τῆς φύσεως ἑκατέρου ἰδιώματα, τὰ ὅποια οὔτε ἐναλλάσσονται οὔτε ἀνταλλάσσονται.

Ἀνήκουν ὡστόσο εἰς τὴν αὐτὴν ἀνθρωπίνην κοινότητα.

Ἡ Ἁγία μας Ἐκκλησία ὀρθῶς διδάσκει τὴν ἰσοτιμία τῶν δύο φύλων, ἀφοῦ ὑπάρχει μία φύσις - ἡ ἀνθρωπίνη καί αἱ ὑφιστάμεναι διαφοραὶ τῶν φύλων δέν σημαίνουν τίποτε ἄλλο παρὰ ἀμοιβαίαν συνάρτησιν, ἐξάρτησιν καί ἀλληλοσυμπληρουμένας λειτουργίας.

Ὁ Ἀδάμ μάλιστα μέ τὴν παρουσίαν τῆς Εὐας γνωρίζει τὴν ἰδιά του τὴν φύσιν²⁴. Αὐτὴν τὴν ἰσοτιμία ἀποδεικνύει ἐξ' ἄλλου ἢ δημιουργία τῆς Εὐας ἐκ τῆς πλευρᾶς τοῦ ἀνδρός. Ἐκ τῆς πλευρᾶς του ἀνοικοδομεῖται καί τοποθετεῖται εἰς τὸ πλευρόν, παραλλήλως πρὸς τὸν ἄνδρα καί δέν εἶναι οὔτε κεφαλή, ἀλλ' οὔτε καί ὑποπόδιόν του.

Ἡ χρονική ἐξ' ἄλλου διαφορὰ τῆς δημιουργίας τῆς Εὐας δέν ἔχει δυσμενεῖς δι' αὐτὴν ἀξιολογικὰς συνεπείας.

Ἀμφότεροι εἶναι ἰσότημοι - ὁμοούσιοι. Ὅπως τὰ πρόσωπα τῆς Ἁγίας Τριάδος, τὰ ὅποια, παρὰ τὴν ὑφισταμένην ἱεραρχίαν - τάξιν, εἶναι ἰσότημα καί ὁμοούσια.

Αὐτὴ ἡ ἰσοτιμία διασαλεύεται τὸ πρῶτον μέ τὴν πτώσιν τῶν πρωτοπλάστων, μέ τὰς γνωστάς δι' αὐτοὺς καί δι' ὅλον τὸ ἀνθρώπινον γένος θανατικὰς συνεπείας.

Αὐτὴν τὴν ἀταξίαν, καθὼς καί ὅλα τὰ κακὰ, ὅσα προέκυψαν ἐκ τῆς ἀρνήσεως τοῦ ἀνθρώπου νά παραμείνη εἰς κοινωνίαν μετὰ τοῦ Θεοῦ, ἀναιρεῖ καί θεραπεύει τὸ σχέδιον τῆς θείας οικονομίας διὰ τὴν σωτηρίαν τοῦ ἀνθρώπου.

Εἰς τὴν ἐφαρμογὴν μάλιστα αὐτοῦ τοῦ σχεδίου προωρισμένη νά διαδραματίσῃ πρωτεύοντα ρόλον, καθὼς ἀκούεται εἰς τὸ πρωτευαγγέλιον, εἶναι ἡ γυναῖκα, ἀφοῦ ἐξ' Αὐτῆς θά γεννηθῆ Ἐκεῖνος, ὅστις καί θά συντρίψῃ τὴν κεφαλὴν τοῦ ὄφεως²⁵.

Εἰς τὴν Παλαιάν Διαθήκην, ὑπάρχουν πολλαὶ γυναῖκες, αἱ ὅποια ἀνέπτυξαν οὐσιαστικότετον ρόλον, παραλλήλως καί ἰσοτίμως πρὸς τοὺς ἄνδρας, διότι συμβαίνει αὐτὴν τὴν συγκεκριμένην ἱστορικὴν στιγμήν αὐταὶ νά εἶναι φορεῖς τῆς ἀληθείας τοῦ Θεοῦ. (π.χ. Σάρα, Ρεβέκκα, Ραχήλ, Ρούθ, Δεββώρα, Ἰουδεῖθ).

Εἰς τὴν Καινὴν Διαθήκην, ἡ θέσις τῆς γυναικὸς καταξιούται κυρίως μέ τὴν ἀνάδειξιν τῆς Μαρίας, τῆς κόρης τῆς Ναζαρέτ, εἰς Θεοτόκον καί Παναγίαν. Ὅτι καλύτερον εἶχε νά προσφέρῃ ἡ ἀνθρωπότης εἰς τὸ ἔργον

²³ Γεν. α', 26.

²⁴ Γεν. β'.

²⁵ Γεν. γ', 15.

τῆς σωτηρίας, αὐτό ἦτο μία γυναῖκα, ἡ «Κεχαριτωμένη», ἣτις «εὗρε χάριν παρά τῷ Θεῷ»²⁶.

Ἡ Παναγία, ἣτις δικαίως ὀνομάζεται καί νέα Εὐα, διά τῆς ὑπακοῆς τῆς εἰς τήν προαιώνιον βουλήν τοῦ Θεοῦ καί τῆς συνεργίας τῆς εἰς τήν ἐνσάρκωσιν τοῦ Υἱοῦ καί Λόγου Του, ἔφερε εἰς τήν ἀνθρωπότητα τήν εὐλογίαν καί ἐγένετο τῆς χαρᾶς αἰτία, ἐνῶ ἡ Εὐα διά τῆς ἀνυπακοῆς «τήν κατάραν εἰσωκίσατο»²⁷.

Τοιουτοτρόπως ἐκ γυναικός τά φαῦλα καί ἐκ γυναικός τά κρείττω.

Ἐντός τῆς ἱστορίας τοῦ ἀνθρωπίνου γένους, Χάριτι Θεοῦ, ἀλλά καί συνδρομῇ τῆς γυναικός θά δυνηθοῦν καί πάλιν, ἄνδρας καί γυναῖκα, νά εἶναι εἰς «σάρκα μίαν»²⁸ καί νά πραγματοποιήσουν ὅ,τι ὁ Ἀπόστολος Παῦλος λέγει σχετικῶς: «οὔτε γυνή χωρίς ἄνδρός, οὔτε ἀνὴρ χωρίς γυναικός ἐν Κυρίῳ»²⁹.

Ἡ Παναγία καθίσταται τύπος τῆς Ἐκκλησίας.

«Ἡ Ἐκκλησία, ὡς καί ἡ Θεοτόκος, δέχεται τό ἅγιον Πνεῦμα, τῇ ἐνεργείᾳ τοῦ ὁποῦ γεννᾶται ὁ Χριστός καί ἐπίσης τά τέκνα τῆς νέας ἐν Χριστῷ ἀνθρωπότητος φέρονται εἰς τόν κόσμον.

Οὕτως, εἰς τήν πατερικήν παράδοσιν προβάλλεται ἡ τυπολογική σχέσις τῆς μητρότητος τῆς Θεοτόκου καί τῆς μητρότητος τῆς Ἐκκλησίας»³⁰.

Τήν ἀξίαν τῆς γυναικός προβάλλει ὁ ἴδιος ὁ Κύριος, ὁ ὁποῖος ἔχει εἰς τήν ἀκολουθίαν Του γυναῖκας, αἱ ὁποῖαι μάλιστα δηκόνουν Αὐτόν καί τούς συνοδούς Του ἐκ τῶν ὑπαρχόντων αὐτῶν³¹. Πισταί καί ἀφοσιωμέναί γυναῖκες Τόν ἀκολουθοῦν ἕως τόν Γολγοθᾶ, μεριμνοῦν διά τήν ταφήν Του καί λίαν πρωῖ ὡς μυροφόροι δράμουν πρὸς τό μνήμα Του θρηνηλογοῦσαι καί καθίστανται μάρτυρες τῆς Ἀναστάσεως καί εὐαγγελίστριαι αὐτῶν τῶν ἀγίων Ἀποστόλων, οἵτινες «ἠπίστουν αὐταῖς»³².

Κατά τούς πρώτους χριστιανικούς χρόνους ὡς χήραι καί διακόνισσαι αἱ γυναῖκες εἶχον εἰς χεῖρας τῶν ὅλων τό Φιλανθρωπικόν καί κοινωνικόν ἔργον τῆς Ἐκκλησίας, ὅπως θά εἶδωμεν καί εἰς τό σχετικόν κεφάλαιον.

Ὁ Ἀπόστολος Παῦλος παρουσιάζεται ρηξικέλευθος σκαπανεύς τοῦ ὑγιοῦς φεμινισμοῦ. Διεκήρυξε πρωτοπορικῶς τό «οὐκ ἐνὶ ἄρσεν καί θῆλυ»³³ καί δέν ἐδίστασε νά ἔχη ὡς συνεργάτιδας πλήθος γυναικῶν. Ὑπενθυμίζομεν τήν πρώτην Χριστιανήν ἐπί εὐρωπαϊκοῦ ἐδάφους, Λυδία

²⁶ Λουκ. α' 30.

²⁷ Ὁρθρος Δευτέρας, ἡχος δ', Εἰρμός Θ' Ὁδῆς.

²⁸ Γεν. β', 24.

²⁹ Α' Κορινθ. ια', 11.

³⁰ Οἰκουμενικόν Πατριαρχεῖον, ἐνθ. ἄνωτ. σελ. 12

³¹ Λουκ. ιβ', 15.

³² Λουκ. κδ', 11.

³³ (Γαλ. γ' 28)

τήν προφυροπάλιδα εἰς τοὺς Φιλίππους³⁴, τήν Εὐωδίαν καί τήν Συντύχην³⁵, τήν λογίαν Πρίσκιλλαν³⁶, τήν Δάμαριν ἐν Ἀθήναις³⁷, τὰς τέσσαρας προφήτιδας θυγατέρας τοῦ Φιλίππου³⁸, τήν Μαριάμ, τήν Ἰουνίαν, τήν Τρύφαιναν, τήν Τριφῶσαν, τήν Περσίδα, τήν μητέρα τοῦ Ρούφου, τήν Ἰουλίαν³⁹ καί ἰδιαίτερος τήν Φοίβην, «οὖσαν διάκονον τῆς Ἐκκλησίας τῆς ἐν Κεγχρεαῖς, ἡ ὁποία «προστάτις πολλῶν ἐγεννήθη καί αὐτοῦ» τοῦ Ἀποστόλου Παύλου⁴⁰ καί εἰς τήν ὁποίαν φαίνεται ὅτι ὁ Ἀπόστολος Παῦλος ἐνεπιστεύθη τήν μεταφοράν τῆς ἐν Κορίνθω γραφείσης ἐπιστολῆς πρὸς τοὺς Ῥωμαίους.

Ὡστόσο, ἐν συνεχείᾳ, ἱστορικά, ἀλλά καί πνευματικά κυρίως ἀνάγκαι ὤθησαν τήν γυναῖκα ἐκ τῆς ἐνεργοῦ δράσεως εἰς τό περιθώριον τῆς Ἐκκλησιαστικῆς ζωῆς καί τῆς ἐπέβαλον τήν σιωπήν, τονίσασαι περισσότερο τήν προσφοράν τῆς εἰς τήν «κατ' οἶκον Ἐκκλησίαν», τήν οἰκογένειαν.

Οὐδόλως ὁμως ὑπετιμήθη ἡ γυναικεία φύσις καθ' ἑαυτήν, καίτοι, λόγω καί τῆς συντηρητικότητος, ἡ ὁποία ὑπάρχει συνήθως εἰς τήν θρησκευτικὴν ζωὴν, σχεδόν ἐπικρατεῖ καί παγιώνεται αὐτὴ ἡ νοοτροπία, ἡ ὁποία θέλει τήν γυναῖκα Ἰέρεια τοῦ οἴκου καί ἀδρανοῦσα εἰς τήν λειτουργικὴν σύναξιν καί τήν κοινωνίαν.

Δέν εἶναι μόνον οἱ Ἀπόστολοι, οἱ ὁποῖοι ἐθαύμαζον ὅτι μετὰ γυναικός ὠμίλει ὁ Ἰησοῦς καί μάλιστα αἰρετικῆς γυναικός⁴¹, εἶναι καί ἀρκετά μέλη τῆς Ἐκκλησίας, τὰ ὁποῖα αὐτοπροσδιορίζονται οὐ κατ' ἐπίγνωσιν ὡς φύλακες τῆς παραδόσεως, τῆς καθαρότητος καί τῆς ἀγιότητος, καί τὰ ὁποῖα οὐδόλως θά ἐπεθύμουν τήν γυναικεία δραστηριότητα ἐντὸς τοῦ Ἐκκλησιαστικοῦ Σώματος. Μεταξὺ των ἴσως καί Κληρικοί.

Ὅπως ἐπίσης ὑπάρχουν καί ἀρκετοί, οἵτινες ἐκμεταλλεύονται πολυειδῶς καί πολυτρόπως τήν κατά κανόνα ἐθελοντικὴν προσφοράν τῶν γυναικῶν καί δέν εὐρίσκουν νά εἶπουν πρὸς αὐτάς λόγον εὐγνωμοσύνης, συμπαραστάσεως, παρηγορίας καί ἀναγνωρίσεως. Ἡ συμπαράστασις ἄλλων πολλάκις εἶναι μᾶλλον λεκτικὴ, ὑποκριτικὴ καί κυρίως ἀνέξοδος.

Πρέπει νά ὁμολογηθῇ -ὅπως ἐπισημαίνεται καί εἰς τὰ πορίσματα τοῦ διορθοδόξου Θεολογικοῦ Συνεδρίου τῆς Ρόδου ἐν ἔτει 1988- «...ὅτι, ἔνεκα τῆς ἀνθρωπίνης ἀδυναμίας καί ἁμαρτίας, αἱ Χριστιανικαὶ κοινότητες δέν ἠδυνήθησαν πάντοτε καί πανταχοῦ νά ἐξουδετερώσουν

³⁴ Πραξ. ιστ', 14

³⁵ Φιλίπ. δ', 2

³⁶ Α' Κορ. ιστ', 19. Β' Τιμ. δ', 19. Πραξ. ιη', 18,26

³⁷ Πραξ. ιζ', 34

³⁸ Πραξ. κα', 9

³⁹ Ρωμ. ιστ', 6-16

⁴⁰ Ρωμ. ιστ', 1-2

⁴¹ Ἰωάν. δ', 5-42.

ἀποτελεσματικῶς ἀντιλήψεις, ἦθη καί ἔθιμα, ἱστορικές ἐξελίξεις καί κοινωνικές συνθήκας, τά ὅποια ἀπέβαινον ἐν τῇ πράξει διάκρισις εἰς βάρους τῶν γυναικῶν. Ἡ ἀνθρωπίνη ἁμαρτία ὠδήγησεν οὕτως εἰς ἐνεργείας, αἱ ὅποια οὐδόλως ἀντικατοπτρίζουν τήν ἀληθῆ φύσιν τῆς Ἐκκλησίας τοῦ Χριστοῦ»⁴².

Εἰς τήν ἐποχὴν τῶν Πατέρων καταβάλλεται σοβαρά προσπάθεια, ὥστε νά ἀρθῆ ἡ ἐκ τῶν πραγμάτων ἐπιβληθεῖσα αὕτη ἐπιφυλακτικὴ στάσις καί ἡ ὅποια βεβαίως δέν διέγραψε, θεωρητικῶς τουλάχιστον, τὰς θεολογικὰς προϋποθέσεις διὰ τὴν ἰσότητά τῶν δύο φύλων καί τὴν ὁμοτιμίαν των εἰς τὸ ἐκκλησιαστικόν σῶμα.

Καταπολεμεῖται κάθε τάσις ἀνδροκρατίας καί τονίζεται ὅτι «πρὸς οὐδέν ὑμῖν τῶν ἀγαθῶν τὸ ἐλάττωμα τῆς φύσεως ἐμποδίζει» (Μέγας Βασίλειος) καί ὅτι «οὐδέν ἰσχυρότερον γυναικός εὐλαβοῦς καί συνετῆς» (Ἱερός Χρυσόστομος).

Δέν παραλείπονται ὅμως καί διδασκαλίαι⁴³, αἱ ὅποια ἀναφέρονται εἰς τὴν γυναικίαν αὐταρέσκειαν καί τούς ἐξ' αὐτῆς προκύπτοντας κινδύνους, εἰς τὴν τάσιν ἐνίων γυναικῶν νά διοικοῦν τὴν Ἐκκλησίαν ἄλλοτε ἀπ' εὐθείας καί ἄλλοτε διὰ τῶν Κληρικῶν κ.λ.π.

Ἡ προσεκτικὴ ὅμως μελέτη τῶν λόγων των φανερῶνει ὅτι δέν πρόκειται περὶ μίσους καί περιφρονήσεως εἰς βάρους τῶν γυναικῶν, ἀφοῦ, ὅπως τὸ τονίζουν οἱ ἴδιοι, εἶναι πλάσματα Θεοῦ, ἀλλὰ περὶ τοῦ φόβου, τὸν ὅποιον δικαίως προκαλοῦν τὰ πάθη τῶν ἀνθρώπων, τὸ εὐόλισθον τῆς διανοίας, τὸ ἀνίσχυρον τῆς θελήσεως τῶν ἀνδρῶν καί τῶν γυναικῶν.

Μεταξὺ τῶν βλαπτικῶν ἄκρων οἱ πατέρες προτιμοῦν τὴν μετὰ συνέσεως καί διακριτικότητος σύνθεσιν τῶν ἀπόψεων καί ἰσορροπίαν. Πόσον δύσκολον, ἀλλὰ καί ἐξαιρετικῶς ὠφέλιμον εἶναι νά ἐρευνᾶ κανεὶς μὲ διάθεσιν μαθητείας, τὸ πνεῦμα τῶν Πατέρων μας.

⁴² Οἰκουμενικόν Πατριαρχεῖον, Διορθόδοξον Θεολογικόν Συνέδριον, Ρόδος 1988, «Ἡ θέσις τῆς γυναικός ἐν τῇ Ἐκκλησίᾳ καί τὰ περὶ χειροτονίας τῶν γυναικῶν», ἐκδ. Τέρτιος, Κατερίνη 1994, σελ. 18.

⁴³ λ.χ. ὁ Μοναχὸς Ἀντίοχος τῆς Μονῆς Ἁγίου Σάββα (ζ' αἰ.) γράφει διὰ τὴν στάσιν τῶν μοναχῶν ἔναντι τῶν μοναζουσῶν: «Ἐάν θέλης νά ἔχεις σωφροσύνην, ἀπόφευγε τὴν συναναστροφὴν μαζί τους καί μὴν τούς δώσεις τὴν εὐκαιρίαν νά πάρουν θάρρος. Γιατί στήν ἀρχὴ δείχνουν εὐλάβεια καί ὑποκρίνονται, κατόπιν δέ μέ ἀναίδεια τολμοῦν τὰ πάντα. Προηγουμένως μιλοῦν ἤρεμα καί βγάζουν πικρὸ ἀναστεναγμό. Στὴ δευτέρα συνάντησις σηκώνουν λίγο τὰ μάτια. Στὴν Τρίτη, μόλις μειδιάσεις, ἐκεῖνες γελοῦν τρανταχά [...] Τὰ πάντα τους δέ, γίνονται ἀγκίστρια, πού ψαρεύουν τὸ θάνατο. Καλύτερο, λοιπόν, εἶναι νά πλησιάσεις μεγάλη φωτιὰ, παρὰ μιά νέα γυναίκα, ὅταν εἶσαι καί ἐσύ νέος. Γιατί ἐγγίζοντας τὴν φωτιὰ, ἀπὸ τὸν πόνο θά ἀπομακρυνθεῖς γρήγορα. Ὅταν ἀποχαυνωθεῖς ὅμως ἀπὸ τὰ λόγια τῆς γυναίκας, δύσκολα θά φύγεις». (Ε.Π. 89, 148 BC). Ἐπίσης, ὁ Μέγας Ἀντώνιος: «νά μὴ μιλεῖς, μήτε νά δίνεις προσοχὴν στίς γυναῖκες», ἀλλὰ καί ὁ Μέγας Βασίλειος: «Ἀπόφευγε τίς γυναῖκες· ὄχι ἀπὸ μίσος βέβαια, οὔτε ἀρνούμενος τὴν συγγένειαν πού ἔχεις μαζί τους, ἀλλὰ ὅσο μπορεῖς νά τους συμπαραστέκεσαι καί νά τίς ὠφελεῖς» (Β.Ε.Π. 57, 26. 6-14). (πρβλ. καί Βαρθάρα Καλογεροπούλου-Μεταλληνῶ, ἐνθ' ἀνωτ. σελ. 24-25).

Ἐν προκειμένῳ, εἶναι ἄξιον ἀναφορᾶς τό σχόλιον τοῦ Ἱεροῦ Χρυσοστόμου εἰς τήν ἐρμηνείαν τοῦ χωρίου (Α' Κορινθ. 7, 16) («τί γάρ οἶδας, γύναι, εἰ τόν ἄνδρα σώσεις»). «Καί πῶς εἶναι δυνατόν, ἐρωτᾷ, νά σώση τόν ἄνδρα ἢ γυναῖκα; (Καί ἀπαντᾷ) «Διδάσκουσα, κατηχοῦσα, ὀδηγοῦσα στό κήρυγμα τῆς σωτηρίας». Συνεχίζει δέ τόν προβληματισμό. «Ἀλλά χθές μακάριε Παῦλε (ἐννοεῖ τό Κήρυγμα τῆς προηγουμένης ἡμέρας) ἔλεγες, ὅτι δέν ἐπιτρέπεις στήν γυναῖκα νά διδάσκει. Πῶς λοιπόν τήν κάνεις τώρα δάσκαλο τοῦ ἀνδρός; Τήν κάνω, ὄχι ἀντιφάσκοντας πρός τόν ἑαυτό μου, ἀλλά σέ ἀπόλυτη συμφωνία μαζί του. Ἄκουσε λοιπόν, γιατί ἀπό τή μιά τῆς ἀπαγόρευσε (ὁ Παῦλος) τή διδασκαλία καί ἀπό τήν ἄλλη τήν ἀνέβασε στή διδασκαλική ἔδρα, γιά νά μάθεις τή σοφία τοῦ Παύλου.

Λέγει ὁ Παῦλος νά διδάσκει ὁ ἄνδρας. Γιατί; Διότι δέν ἀπατήθηκε... Καί λέγει νά διδάσκει ἀπό τόν ἄνδρα ἢ γυναῖκα, γιατί; Διότι ἀπατήθηκε... ἐδῶ ὅμως λέγει τό ἀντίθετο. Διότι ὅταν μέν ὁ ἄνδρας εἶναι ἄπιστος καί ἡ γυναῖκα πιστή, τότε λέγει νά διδάσκει ἡ γυναῖκα. Γιατί; Διότι δέν ἔχει ἀπατηθεῖ, ἀφοῦ εἶναι πιστή.

Νά διδάσκει, λοιπόν, ὁ ἄνδρας, διότι ἀπατήθηκε, ἀφοῦ εἶναι ἄπιστος. Ἀφοῦ, λοιπόν, ἀντιστράφησαν τά πράγματα στό χῶρο τῆς διδασκαλίας, πρέπει νά ἀντιστραφοῦν καί στό χῶρο τῆς ὑπεροχῆς. Βλέπεις λοιπόν, ὅτι παντοῦ ἡ δουλεία (ὑποταγή) ἀκολουθεῖ ὄχι κατά τή φύση, ἀλλά κατά τήν ἀπάτη καί τήν ἁμαρτία»⁴⁴.

Τά κριτήρια συνεπῶς ἀξιοποιήσεως τῆς γυναικός εἰς τόν ὀργανισμόν τῆς Ἐκκλησίας εἶναι, ὅπως θά ἔπρεπε, καθαρώς πνευματικά καί ὄχι κοσμικά.

Βάσει τοιούτων κριτηρίων ἡ γυναῖκα, ἀξιοποιηθεῖσα εἰς τό καθόλου Ἱεραποστολικόν ἔργον τῆς Ἐκκλησίας καί ὠνομασθεῖσα «Ἰσαπόστολος», οὐδέποτε ἔλαβε τήν μυστηριακὴν Ἱερωσύνην.

Τό ἀδύνατον τῆς χειροτονίας τῶν γυναικῶν εἰς τήν εἰδικήν Ἱερωσύνην θεμελιούται ἐπὶ τῆς Ἁγίας Γραφῆς καί τῆς δισχιλιετοῦς σταθερᾶς Ἐκκλησιαστικῆς Παραδόσεως καί ἐκδηλοῦται:

α. Ἐκ τῆς φύσεως τῆς γυναικός, ἡ ὁποία ἀντιβαίνει εἰς τήν ἔννοιαν τῆς «πατρότητος», εἰς τήν ὁποίαν εἰσέρχεται διά τῆς Ἱερωσύνης ὁ Κληρικός, ὁ ὁποῖος ἐκλήθη ὄχι διά νά καταλάβῃ μίαν βιοποριστικὴν ἐργασίαν ἐκ τῶν ὑπαρχόντων εἰς τήν κοινωνίαν, ἀλλά νά εἶναι μέτοχος τῆς Ἱερωσύνης τοῦ Χριστοῦ, εἰς τύπον καί τόπον τοῦ Θεανδρικοῦ αὐτοῦ Προσώπου.

β. ἐπὶ τοῦ παραδείγματος τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, ὁ Ὅποιος δέν ἐπέλεξεν οἰανδήποτε γυναῖκα ὡς μίαν τῶν Ἀποστόλων Του.

⁴⁴ Ε.Π. 54, 599-600 καί Β. Καλογεροπούλου-Μεταλληνού, ἔνθ. ἀνωτ. Σελ. 39-40.

γ. ἐπὶ τοῦ παραδείγματος τῆς Θεοτόκου, ἡ ὁποία δὲν ἤσκησεν Ἱερατικὸν λειτούργημα ἐν τῇ Ἐκκλησίᾳ, καίτοι ἠξιώθη νὰ γίνῃ ἡ μήτηρ τοῦ σαρκωθέντος Υἱοῦ καὶ Λόγου τοῦ Θεοῦ.

δ. ἐπὶ τῆς Ἀποστολικῆς παραδόσεως, κατὰ τὴν ὁποίαν οἱ Ἀπόστολοι, στοιχοῦντες τῷ παραδείγματι τοῦ Κυρίου, οὐδέποτε ἐχειροτόνησαν γυναίκας εἰς τὴν εἰδικὴν ταύτην Ἱερωσύνην τῆς Ἐκκλησίας.

ε. ἐπὶ τινῶν θέσεων τῆς Παυλείου διδασκαλίας, περὶ τῆς θέσεως τῶν γυναικῶν ἐν τῇ Ἐκκλησίᾳ καὶ

στ. ἐπὶ τοῦ κριτηρίου τῆς ἀναλογίας, καθ' ὃ, ἂν ἐπετρέπετο ἡ ἄσκησις Ἱερατικοῦ λειτουργήματος ὑπὸ γυναικῶν, τότε θὰ ἔδει νὰ ἔχη ἀσκήσει τοιοῦτον λειτούργημα πρωτίστως ἡ Θεοτόκος⁴⁵.

Ὁ ἀποκλεισμός τῆς γυναικός ἐκ τῆς ἱερωσύνης δὲν εἶναι, ὅπως ἰσχυρίζονται τινες, ἀποτέλεσμα ἱστορικῶν συνθηκῶν καὶ ἐπιδράσεων τοῦ περιβάλλοντος, διότι εἰς αὐτὸ συχνάκις συνέβαινε τὸ ἀντίθετον καὶ ἡ γυναίκα εἶχε πρωτεύοντα καὶ τονισμένον ρόλον κυρίως εἰς τὰ εἰδωλολατρικὰ μυστήρια (ἱέρεια) καὶ τὴν μαγείαν, ἀλλὰ ὀφείλεται εἰς τοὺς ὡς ἄνω πνευματικούς λόγους.

Παρ' ὅλα ταῦτα ἡ Ἐκκλησία διὰ μέσου τῶν αἰῶνων ἐνεθάρρυνε, μετὰ διακρίσεως, τὴν χριστιανὴν γυναῖκα, νὰ ἀσκήσῃ ἐν συνεργασίᾳ μετὰ τοῦ ἀνδρός καὶ συμφώνως πρὸς τὴν φύσιν, τὰς προσωπικὰς κλίσεις καὶ κλήσεις αὐτῆς εὐρύτατον κύκλον διακονημάτων, ἀναφερομένων εἰς τοὺς τομεῖς τοῦ λειτουργικοῦ, τοῦ ποιμαντικοῦ, τοῦ ἱεραποστολικοῦ, τοῦ διδακτικοῦ, τοῦ κατηχητικοῦ καὶ τοῦ κοινωνικοῦ ἐν γένει ἔργου.

Δὲν πρέπει ἀκόμη νὰ μὴν τονισθῇ καὶ ἡ σπουδαιότης τοῦ γυναικείου μοναχισμοῦ, ὁ ὁποῖος, ἐκτός τῶν ἄλλων, συνέβαλε εἰς τὴν ἀνύψωσιν τῆς θέσεως τῶν γυναικῶν ἐν τῇ Ἐκκλησίᾳ.

Τὸ ἀγιολόγιον τῆς Ἐκκλησίας ἐπλουτίσθη διὰ τῆς παρουσίας πολλῶν, ἀμετρήτων ἀγίων γυναικῶν μαρτύρων, ὁσίων, μητέρων, μυροφόρων, ἰσαποστόλων, διακόνων τῆς ἀγάπης κλπ., αἱ ὁποῖαι ἐπολιτεύθησαν ἀξίως τῆς κλήσεως ἧς ἐκλήθησαν⁴⁶.

Προβληματιζόμενοι, περὶ τοῦ δέοντος γενέσθαι ἐν ταῖς ἡμέραις ἡμῶν, ταπεινῶς φρονοῦμεν ὅτι καλούμεθα ἐπ' αὐτοῦ τοῦ θεμελίου νὰ συνεχίσωμεν τὴν οἰκοδομὴν τοῦ σώματος τοῦ Χριστοῦ, ἀρμόζοντες καὶ τὰ γυναικεῖα πρόσωπα εἰς τὸν Ἐκκλησιαστικὸν ὀργανισμόν.

Εἶναι ἀνάγκη νὰ ἀποδεχθῶμε καὶ εἰς τὸ πρακτικόν πεδῖον ὅσα περὶ τῆς ἰσοτίμου πρὸς τὸν ἄνδρα ἀξίας τῆς γυναικός καὶ τῆς πολυτίμου προσφορᾶς τῆς θεωρητικῶς διακηρύσσομεν. Ὅπως ἐπίσης πρέπει πρωτίστως νὰ καλλιεργήσωμεν τὴν ἐκκλησιαστικὴν συνείδησιν εἰς τὰς καρδίας τῶν τε ἀνδρῶν καὶ γυναικῶν, ὥστε νὰ κατανοήσουν τὴν θέσιν

⁴⁵ Οἰκουμενικὸν Πατριαρχεῖον, ἐνθ. ἀνωτ. σελ. 12-13.

⁴⁶ Ἐφεσ. δ', 1.

των καί τόν ἅγιον προορισμόν των εἰς τήν θεανθρωπίνην αὐτήν κοινωνίαν.

Αἱ γυναῖκες ἔχουν τήν ἰκανότητα, λόγῳ τῶν πολλῶν καί ποικίλων χαρισμάτων των νά κάμουν καλυτέρους τούς ἀνθρώπους. «Στή θρησκευτική ζωή ἡ γυναίκα εἶναι τό ἰσχυρό φύλο» διακηρύσσει μετά σθένους ὁ Π. Εὐδοκίμωφ⁴⁷. Συνειδητοποιοῦσαι τόν πλούσιον ψυχικόν των κόσμον εἶναι ἰκαναί νά φέρουν εἰς τήν γῆν περισσότεραν κατανόησιν, δικαιοσύνην καί ἀγάπην.

Εἶναι λάθος τραγικόν νά τίθεται ἐκ ποδῶν αὐτό τό πνεῦμα τῆς θυσίας καί τῆς προσφορᾶς καί ἀντ' αὐτοῦ νά προωθεῖται ὑπό διαφόρων κινήματων, δῆθεν ὑπερασπιστικῶν τῶν γυναικείων δικαιωμάτων, ἡ ἀνδροποίησις τῆς γυναικός.

Τοιοῦτοτρόπως, ἡ γυναίκα «κινδυνεύει νά τροποποιήσῃ τόν ἀνθρωπολογικό της τύπο, νά τήν καταστήσῃ ἐσωτερικά, στήν ψυχή της, ταυτόσημη στήν φύση μέ τόν ἄνδρα. Τό σχέδιο αὐτό τῆς ἰσοπεδώσεως ἀποκαλύπτει τήν πιό ἀποτρόπαιη πάλῃ κατά τοῦ νόμου τοῦ Θεοῦ, γιατί πρόκειται γιά τόν ἐκμηδενισμό τῆς χαρισματικῆς καταστάσεως τῆς γυναίκας»⁴⁸.

Οὐδόλως ὅμως πρέπει νά καθίσταται ἀντικείμενον ἐκμεταλλεύσεως ὑφ' οὐδενός αὐτό τό στοργικόν φίλτρον τῆς ἀγάπης τό ὁποῖον χαριτώνει τήν γυναίκα.

Ἡ Ἐκκλησία καλλιεργεῖ τό οἰκογενειακόν πνεῦμα τοῦ ἀλληλοσεβασμοῦ, τῆς ἀλληλοβοηθείας, τῆς ἀλληλεκτιμῆσεως καί τῆς ἀλληλοσυμπληρώσεως μεταξύ τῶν δύο φύλων. Ἐκεῖ ὅπου ὑφίσταται τό πνεῦμα τῆς ὀρθοδοξίας καί τῆς ἀληθοῦς ἀγάπης οὔτε οἱ ἄνδρες –συνεπῶς καί οἱ Κληρικοί- ἀντιμετωπίζουν τάς γυναίκας ὑποτιμητικῶς ὡς ὑπηρετριάς οὔτε αἱ γυναῖκες θεωροῦν τούς ἄνδρας –συνεπῶς καί τούς Κληρικούς- ὡς ἄρχοντας καί ἀξιωματούχους, πρὸς τούς ὁποίους ἀγωνίζονται νά ἐξισωθοῦν ἢ νά τούς ὑποκαταστήσουν ἢ ἀκόμη καί νά τούς ἀνατρέψουν.

Ὅταν αὐτό τό Κυριακόν πνεῦμα τῆς ὑπηρεσίας κυριαρχεῖ εἰς τήν ζωὴν ὄλων τῶν μελῶν τῆς Ἐκκλησίας καί ὄχι τό κοσμικόν τότε ἡ Ὄρθοδοξία εἶναι τό φῶς τοῦ κόσμου καί τό ἅλας τῆς γῆς.

Ἡ γυναίκα πρέπει νά ἀξιοποιηθῇ εἰς ἐνοριακόν καί Μητροπολιτικόν ἐπίπεδον. Ἡ ποιμαίνουσα Ἐκκλησία πρέπει ἰδιαιτέρως καί οὐσιαστικῶς νά ὑποστηρίξῃ καί νά ἐνθαρρύνῃ αὐτήν τήν προσπάθειαν. Συχνάκις ὅμως συλλαμβάνεται ἀνεπαρκῆς.

Εἰς ὅλους τούς τομεῖς τοῦ Ἐκκλησιαστικοῦ ἔργου πολλά εἶναι δυνατόν νά προσφέρῃ ἡ γυναίκα.

⁴⁷ Π. Εὐδοκίμωφ «Ἡ γυναίκα καί ἡ σωτηρία τοῦ κόσμου», ἐκδ. Π.Πουρνάρα, Θεσσαλονίκη 1992, σελ. 229.

⁴⁸ Π. Εὐδοκίμωφ ἐνθ' ἀνωτ., σελ. 391.

Ἡ γυναίκα ἐνορίτις, ἡ γυναίκα ὡς Κατηχήτρια, ὡς διακόνισσα τῶν ἔργων τῆς ἀγάπης.

Εἶναι πολὺ χαρακτηριστικαὶ αἱ σκηναί, τὰ ὁποίας περιγράφει εἰς τὰ ἔργα του ὁ Παπαδιαμάντης, διὰ τὰς ομάδας τῶν φιλακολούθων γυναικῶν, αἱ ὁποῖαι συνοδεύουν τὸν Ἱερέα διὰ τὴν τελέσῃ τὴν Θεῖαν Εὐχαριστίαν εἰς τὰ διάφορα γραφικὰ Ναῖδρια καὶ ἐξωκκλήσια. Αὗται προετοιμάζουν καὶ συνιστοῦν τὴν φυσικὴν σάρκα τῆς λειτουργίας. Ἔχουν ζυμώσει τὰ πρόσφορα, φέρουν μαζί των τὸ κρασί, τὸ λάδι, τὸ λιβάνι, τὰ κεριά, εὐπρεπίζουν τὸν ναό, ψάλλουν τὴ λειτουργία.

Ὅλο τὸ ἐνοριακὸν ἔργον (φιλανθρωπικόν, κοινωνικόν, κατηχητικόν, πνευματικόν, διοικητικόν) δύναται νὰ στελεχωθῇ ὑπὸ γυναικῶν, αἱ ὁποῖαι μάλιστα καλὸν θὰ ἦτο, ἂν ὄχι καὶ ἐπιβεβλημένον, νὰ ὑφίστανται καὶ τὴν σχετικὴν πρὸς τοῦτο ἐκπαίδευσιν.

Κατηχητικά, Νεανικαὶ ομάδες, κύκλοι μελέτης ἀγίας Γραφῆς, διαλέξεις πρὸς νέους καὶ μεγαλυτέρους, Σχολαὶ Γονέων, Σεμινάρια οἰκογενειακῆς ἀγωγῆς, παιδικοὶ Σταθμοί, Ἐκκλησιαστικὰ Σχολεῖα, Κατασκηνώσεις, Σπίτια Γαλήνης, φιλανθρωπικὰ Ἰδρύματα, βοήθεια ἀναξιοπαθούτων κατ' οἶκον, Χορωδία, Σχολαὶ Βυζαντινῆς Μουσικῆς καὶ ἀγιογραφίας, Σχολαὶ ἐκμαθήσεως διαφόρων τεχνῶν, Ραδιοφωνικοὶ Σταθμοί, Ἐκκλησιαστικὰ ἔντυπα, Ἐκκλησιαστικὰ Συμβούλια Ἱερῶν Ναῶν, Διοικητικὰ Συμβούλια Ἰδρυμάτων καὶ Προσκυνημάτων, Ἐρανικαὶ Ἐπιτροπαί, Φιλόπτωχα Ταμεῖα, Ἐκκλησιαστικὴ Ὑπηρεσία εἰς τὰ Νοσοκομεῖα, αἰμοδοσία, Κοινωνικοὶ Λειτουργοὶ Ἱερῶν Μητροπόλεων καὶ Ἰδρυμάτων, ἀντιαιρετικὴ δραῖσις καὶ τόσα ἄλλα πρέπει νὰ μὴν ἀρνηθοῦν τὸν γυναικεῖον δυναμισμόν.

Αὐτὸ τὸ ἔργον καὶ εἰς Μητροπολιτικὸν ἐπίπεδον ἠμπορεῖ νὰ εὕρῃ καταλλήλους βοηθοὺς εἰς τὰ πρόσωπα χριστιανῶν γυναικῶν, αἱ ὁποῖαι θυσιάζουν μετὰ προθυμίας χρόνον, ἀνάπαυσιν, χρήματα καὶ ὅ,τι ἄλλον εἶναι ἀπαραίτητον διὰ τὴν ἀνταποκριθοῦν ΕΘΕΛΟΝΤΙΚΩΣ εἰς ὅ,τι ζητηθῇ. Ἄς μὴ εἶναι αὐτὴ ἡ ἀξιοποίησις ὅμως μόνον εἰς ἐθελοντικὸν ἐπίπεδον. Ἄς ἔχουν καὶ εἰς τὸν χῶρον τῆς Ἐκκλησίας ὅπου εἶναι δυνατόν καὶ ἐπαγγελματικὴν ἀποκατάστασιν. Εἶναι δίκαιον!

Μέ ἰδιαίτερον σεβασμόν στρέφω τὴν σκέψιν μου καὶ τὴν προσευχή μου εἰς τὰς ἀμετρήτους ἐθελοντριάς διακόνους τῶν ἐκκλησιαστικῶν ἔργων.

Εἶναι μάλιστα ἰδιαίτερα εὐλογία καὶ τὸ γεγονός ὅτι ἔχει ἀυξηθῆ σημαντικῶς ὁ ἀριθμὸς τῶν γυναικῶν, αἱ ὁποῖαι φοιτοῦν εἰς τὰς Θεολογικὰς Σχολὰς καὶ μάλιστα εἰς μεταπτυχιακὸν ἢ καὶ διδακτορικὸν ἐπίπεδον.

Πρέπει νὰ στηριχθοῦν ἠθικῶς καὶ ὑλικῶς ἐφ' ὅσον χρειάζεται καὶ νὰ ἀξιοποιηθοῦν κυρίως εἰς τὸ διδακτικὸν ἔργον.

Ἀκόμη ἡ καλλιέργεια ἀγάπης πρὸς τὴν Ἐκκλησίαν καὶ τὴν Ἱερωσύνην θὰ ἐτοιμάσῃ καὶ ἐκεῖνας τὰς εὐλογημένας ψυχάς, αἱ ὁποῖαι θὰ

ἀναλάβουν τόν ρόλον τῆς πρεσβυτέρας, ὁ ὁποῖος δέν φαίνεται καί τόσον ἐλκυστικός εἰς τὰς ἡμέρας μας.

Ὁ ρόλος τῶν Μοναζουσῶν καί σήμερον εἶναι σημαντικός, ἀρκεῖ νά ὑφίσταται ὁ θεῖος ἔρως καί ἡ ἀσκητική διάθεσις. Ἴσως πρέπει ὅμως νά τονισθῇ περισσότερο ἡ ἀνάγκη τῆς προσευχῆς, τῆς ἀκτημοσύνης, τῆς σιωπῆς, τῆς ὑπακοῆς καί ἡ σχέσις των μετά τῶν Ἐπισκόπων καί τῶν Ἐνοριῶν.

Δέν εἶναι ἀσφαλῶς ἡσσοнос σημασίας, ἀντιθέτως εἶναι καθοριστικός, ὁ ρόλος τῆς γυναικός εἰς τήν οἰκογένειαν καί μέσω αὐτῆς εἰς τήν διαμόρφωσιν τῆς κοινωνίας καί τήν ἐκπαίδευσιν στελεχῶν αὐτοῦ τοῦ ἔργου.

Ἡ Ἐκκλησία ὀφείλει ἀκόμη νά στηρίξη ἠθικῶς καί ὑλικῶς τὰ γυναικεῖα θύματα κακοποιήσεως, βιασμοῦ καί ἐκμεταλλεύσεως.

Μετά πολλῆς ἱκανοποιήσεως ἀναφερόμεθα εἰς τήν ἀξιόμιμητον διακονίαν τῆς Ἱερᾶς Ἀρχιεπισκοπῆς Ἀθηνῶν, εἰς αὐτόν τόν εὐαίσθητον τομέα.

Περί αὐτῆς τῆς ἐργασίας ἐδήλωσε εἰς συνέντευξίν της ἡ Εὐρωβουλευτής κ. Άννα Καραμάνου: «τὴν ἐκτιμῶ πάρα πολύ. Διότι πῆγα καί εἶδα αὐτό τό Κέντρο Ὑποδοχῆς κακοποιημένων Γυναικῶν στά Πατήσια καί ἐντυπωσιάστηκα. Γίνεται πάρα πολύ καλή δουλειά. Γιατί ἔχω δεῖ καί ἀντίστοιχα στό ἐξωτερικό καί νομίζω ὅτι εἶναι ἐφάμιλλο, μὴν πῶ καί καλύτερο. Εἶπαμε νά ἐφαρμόζουμε τόν χριστιανισμό στήν πράξη, στήν ἀλληλεγγύη μας, στή βοήθεια πού μποροῦμε νά προσφέρουμε στό συνάνθρωπό μας»⁴⁹.

Εἰς τήν προσέγγισιν καί θεραπείαν αὐτῶν τῶν γυναικῶν θυμάτων, αἱ χριστιαναὶ γυναῖκες, - στελέχη τῆς Ἐκκλησίας, εἶναι ἀρμόδιαι...

Δέν θά ἔπρεπε νά παραλειφθῇ ἡ ἐκπροσώπησις τῆς Ὁρθοδόξου Ἐκκλησίας, ἡ ὁποία ἐν συνεργασίᾳ μετ' ἄλλων ὁμοδόξων ομάδων, θά συντονίζη τήν παρουσίαν καί τήν μαρτυρίαν τῶν γυναικῶν εἰς τήν Εὐρώπην, ἀλλά καί εἰς ὅλον τόν κόσμον.

Ἄξιον ἐξάρσεως καί τονισμοῦ θεωροῦμεν καί τήν Ἰδρυσιν τῆς Εἰδικῆς Συνοδικῆς Ἐπιτροπῆς τῆς Ἐκκλησίας τῆς Ἑλλάδος «Περί Γυναικείων Θεμάτων». Εἰς τόν ὑπ' ἀριθμ. 153/2002 Κανονισμόν τῆς Ἱερᾶς Συνόδου τῆς Ἐκκλησίας τῆς Ἑλλάδος, δημοσιευθέντα εἰς τό τεῦχος 11, μηνός Νοεμβρίου 2002 τοῦ περιοδικοῦ «ΕΚΚΛΗΣΙΑ», «Περί συστάσεως καί λειτουργίας τῆς Εἰδικῆς Συνοδικῆς Ἐπιτροπῆς τῆς Ἐκκλησίας τῆς Ἑλλάδος περί Γυναικείων Θεμάτων», δύναται τις νά μελετήσῃ τοὺς σκοποὺς τῆς Ἐπιτροπῆς, ἀλλά καί τόν τρόπον λειτουργίας της.

Εὐρίσκεται εἰς τὰ πρῶτα της καί δειλά βήματα.

Ἀποτελεῖται ἐκ τοῦ Ἐπισκόπου Προέδρου καί ἄλλων ἑξ μελῶν (Νομικοῦ, Ἱατροῦ, Πρεσβυτέρας, Γυναικός στελέχους Ἐνορίας καί

⁴⁹ Εἰς ἐφῆμ. «ΣΤΥΛΟΣ ΟΡΘΟΔΟΞΙΑΣ», τεῦχος Μαρτίου 2003.

δραστηριότητος Ἐνορίας, Κοινωνιολόγου καί Ἐκπαιδευτικοῦ). Ἐκ τῶν μελῶν ὑποχρεωτικῶς τά τρία εἶναι γυναῖκες.

Εἰς τήν παροῦσαν θητείαν καί τά ἕξ μέλη εἶναι γυναῖκες.

Πρώτη της δραστηριότης ἡ Α' Διαμητροπολιτική Συνδιάσκεψις Γυναικῶν - Ἐκπροσώπων Ἱερῶν Μητροπόλεων, ἡ ὁποία, ἐγκρίσει καί εὐλογία τῆς Ἱερᾶς Συνόδου, πρόκειται νά λάβῃ χώραν, ἀπό 22^{ας} ἕως 24^{ης} προσεχούσ μηνός Ὀκτωβρίου, εἰς τό Συνεδριακόν Κέντρον τῆς καθ' ἡμᾶς Ἱερᾶς Μητροπόλεως εἰς τό Ἱερόν Προσκύνημα τοῦ Ὁσίου Ἰωάννου τοῦ Ρώσσου, μέ θέμα: «Ὁ ρόλος καί ἡ ἐνδυνάμωση τῆς Γυναίκας στήν Μητρόπολη καί στήν Ἐνορία».

Δραττόμεθα μάλιστα τῆς εὐκαιρίας νά παρακαλέσωμεν ὅπως ἀποστείλητε μία ἢ δύο γυναῖκας ἐκπροσώπους τῆς Ἱερᾶς ὑμῶν Μητροπόλεως.

Ὑφίσταται ὅμως καί ἐρωτήματα, τά ὁποία τίθενται καθῶς εὐρισκόμεθα εἰς τό τέλος τοῦ δευτέρου κεφαλαίου.

Ἐχει πάντοτε καί παντοῦ ἡ Ποιμαίνουσα Ἐκκλησία τήν διάθεσιν νά ἀξιοποιήσῃ τήν γυναῖκα, ὥστε καί αὐτή νά προσφέρῃ ἀναλόγως τῶν δυνατοτήτων της εἰς τήν ζωήν τῆς Ἐκκλησίας;

Καί ἀκόμη.

Ὑπάρχει ἡ εἰλικρινής καί ἀνυστερόβουλος διάθεσις προσφορᾶς εἰς τό ἐκκλησιαστικόν σῶμα ἐκ μέρους ὄλων τῶν γυναικῶν;

Ἀνεξαρτήτως τῶν πιθανῶν ἀπαντήσεων εἰς τά ἐρωτήματα ταῦτα, μηδέν ἀπελπίζοντες, διαπιστοῦμεν ὅτι εἰς ὅλους τούς τομείς τοῦ ἐκκλησιαστικοῦ βίου εἶναι δυνατόν νά ἀξιοποιηθῇ καί πολλά νά προσφέρῃ ἡ γυναῖκα καί ἀξιοποιεῖται καί προσφέρει.

Πρότυπα τοιαύτης εὐλογημένης δραστηριότητος ὑπῆρξαν αἱ διακόνισσαι περί τῶν ὁποίων ὁ λόγος εἰς τό ἀκολουθοῦν τρίτον κεφάλαιον.

Βασική πηγή, ἐκ τῆς ὁποίας ἀρροῦμεθα πλουσιωτάτας περί τῶν διακονισσῶν πληροφορίας εἶναι τά σχετικά ἔργα τοῦ κ. Εὐαγγέλου Θεοδώρου, ὁ ὁποῖος μετ' ἐπιστήμης καί πολλῆς φιλοτιμίας, ἠσχολήθη μέ τόν θεσμόν, τοῦ ὁποίου τήν ἀναβίωσιν καί προτείνει.

Γ. ΠΕΡΙ ΤΟΥ ΘΕΣΜΟΥ ΤΩΝ ΔΙΑΚΟΝΙΣΣΩΝ ΚΑΙ ΤΗΣ ΑΝΑΒΙΩΣΕΩΣ ΤΟΥ.

1. Ἱστορική ἀναδρομή

Ὁ θεσμός οὗτος εἶναι γνωστός ἀπό τῆς ἀποστολικῆς ἐποχῆς.

Ὡς πρώτη μαρτυρία περί τῆς τάξεως τῶν «διακόνων γυναικῶν» θεωρεῖται τό χωρίον (Ρωμ. ιστ', 1-2)⁵⁰, εἰς τό ὁποῖον μνημονεύεται ἡ Φοίβη⁵¹, ἡ ὁποία θεωρεῖται ὑπό τῶν ὀρθοδόξων λειτουργικῶν κειμένων ὡς πρότυπον διακονίσσης.

Ἀλλά καί τό χωρίον (Α' Τιμ. γ', 11)⁵² ἀναφέρεται, ὅπως τονίζει ὁ Ἱερός Χρυσόστομος⁵³ εἰς γυναίκας διακόνους.

Εἰς τās ἀρχάς τοῦ β' αἰῶνος χαρακτηριστική εἶναι ἡ ἐξωχριστιανική μαρτυρία τήν ὁποία ἀναφέρει ὁ Πλίνιος ὁ νεώτερος γράφων πρὸς Τραϊανόν⁵⁴.

Κλήμης ὁ Ἀλεξανδρεὺς τονίζει ὅτι ἡ γυναικεία διακονία ἦτο ἀναγκαία καί ὑπῆρχε κατ' αὐτούς ἤδη τούς ἀποστολικούς χρόνους⁵⁵.

Τόν γ' αἰῶνα ἡ «Διδασκαλία» τῶν Ἀποστόλων παρουσιάζει τās διακονίσσας ὡς ἰδιαιτέραν, συγκεκριομένην ἐν τῇ Ἐκκλησίᾳ τάξιν, μνημονευομένην μετὰ τῶν τάξεων τῶν ἐπισκόπων, πρεσβυτέρων καί διακόνων καί διὰ πρώτην μάλιστα φοράν χρησιμοποιεῖται τό ὄνομα «διακόνισσα» ἀντί τοῦ ἡ «διάκονος»⁵⁶.

Ἔχουν ὅπως καί οἱ διάκονοι τό ἴδιον λειτούργημα, τό τῆς διακονίας καί θεωροῦνται ὡς μία ψυχή ἐν δυσὶ σώμασι⁵⁷.

Ἀναρίθμητοι εἶναι ἐν τούτοις καί αἱ μαρτυρίαι, περί τῆς τάξεως τῶν διακονισσῶν, ἀπό τοῦ δ' αἰῶνος καί ἐξῆς. Μεγάλη ἡ ἀνθισις τῶν ἐπί τῆς ἐποχῆς τῶν μεγάλων τῆς Ἐκκλησίας Πατέρων. Ἀπαντῶνται εἰς τούς κανόνας οἰκουμενικῶν καί τοπικῶν Συνόδων καί εἰς διάφορα φιλολογικά, ἱστορικά καί ἀρχαιολογικά μνημεῖα, εἰς ἔργα πατέρων, ἐκκλησιαστικῶν συγγραφέων τῆς Ἀνατολῆς καί τῆς Δύσεως, εἰς ἱστορικούς καί

⁵⁰ «Συνίστημι δέ ὑμῖν Φοίβην τήν ἀδελφήν ἡμῶν, οὐσαν διάκονον τῆς Ἐκκλησίας τῆς ἐν Κεγχραιῖς, ἵνα αὐτήν προσδέξησθε ἐν Κυρίῳ ἀξίως τῶν ἁγίων ... καί γάρ προστάτις πολλῶν ἐγεννήθη καί ἐμοῦ αὐτοῦ».

⁵¹ ἐορτάζει τήν 3^{ην} Σεπτεμβρίου.

⁵² «γυναῖκας ὡσαύτως σεμνάς, μή διαβόλους, νηφαλίας, πιστάς ἐν πᾶσι».

⁵³ «τινές ἀπλῶς περί γυναικῶν εἰρησθαι τοῦτό φασιν, οὐκ ἔτσι δέ· τί γάρ ἐβούλετο μεταξὺ τῶν εἰρημένων παρεμβαιεῖν τι περί γυναικῶν; Ἀλλά περί τῶν τό ἀξίωμα τῆς διακονίας ἐχουσῶν λέγει». Ἱ. Χρυσόστομος, Ὑπόμνημα εἰς Α' Τιμ. γ', 11 ἐν Migne Ἐ.Π. 62,53 καί Θεοδώρου Ε. ἐν τῷ «Ἡ θέσις τῆς Γυναικός ἐν τῇ Ὀρθοδόξῳ Ἐκκλησίᾳ καί τὰ περί χειροτονίας τῶν γυναικῶν» Οἰκ. Πατριαρχεῖον, ἐκδ. Τέρτιος, Κατερίνη 1994, σελ. 312.

⁵⁴ Τῷ 111 ἢ 112 μ.Χ.

Plinii, Ad Traianum, ep. XCVI, 8 ἐκδ. Kukulka, Leipzig 1908, s. 316 καί Θεοδώρου Ε. ἐνθ. ἀνωτέρω σελ. 311.

⁵⁵ (+ πρό τοῦ 215) Οἱ Ἀπόστολοι «ὡς ἀδελφάς περιῆγον τās γυναικας συνδιακόνους ἐσομένας πρὸς τās οἰκουρούς γυναικας, δι' ὧν καί εἰς τήν γυναικωνίτιν ἀδιαβλήτως παρεισδύετο ἡ τοῦ Κυρίου διδασκαλία. Ἴσμεν γάρ καί ὅσα περί διακόνων γυναικῶν ἐν τῇ ἑτέρᾳ πρὸς Τιμόθεον ἐπιστολῇ ὁ γενναῖος διατάσσεται Παῦλος». Κλήμεντος Ἀλεξανδρέως, Στρωματεῖς 3,6 ἐν Migne Ε. Π. 8,1157 καί Θεοδώρου Ε. ἐνθ. ἀνωτέρω, σελ. 312.

⁵⁶ Διδασκαλία 111, 13,2 ἐν F.X Funk, ἐνθ. ἀνωτ. σσ. 212-214 καί Θεοδώρου Ε. ἐνθ. ἀνωτ. σελ. 312.

⁵⁷ (dno corpora in una anima) Αὐτόθι.

χρονογράφους, εις άγιολογικά κείμενα, εις εύχολόγια και άλλα λειτουργικά βιβλία, εις τήν νομοθεσίαν τών βυζαντινών αυτοκρατόρων, εις έπιτυμβίους έπιγραφάς.

Ο θεσμός αυτός, όλίγον κατ' όλίγον ύποβαθμιζόμενος, διατηρεΐται μέχρι του τέλους τών Βυζαντινών χρόνων. Λείψανα τής τάξεως αυτής σώζονται και σήμερα εις Ίεράς Μονάς και Ίεραποστολικάς κοινότητας.

Εις τήν Δύσιν ό θεσμός δέν είχε ταχειαν και μεγάλην ανάπτυξιν, θεωρούμενος ως θεσμός ανατολικός. Κατά τό τέλος του 4^{ου} αιώνας ήτο σχεδόν άγνωστος.

Εις ώρισμένας μάλιστα εκκλησιαστικές περιφερείας άπηγορεύθησαν⁵⁸ και Συνοδικώς αί χειροτονίαι τών διακονισσών.

Όσοσο ύπάρχουν και μαρτυρίαι, αί όποΐαι πιστοποιούν ότι, τουλάχιστον μέχρι του 1^{ου} αιώνας, ύπό τήν επίδρασιν του παραδείγματος τής Ανατολής, καθιερούντο και έν τή Δυτική Έκκλησία διακόνισσαι⁵⁹.

Τρεις πάπαι έξάλλου του 1^{ου} αιώνας, ό Βενέδικτος ό 8^{ος}, ό Ίωάννης ό 20ός και ό Λέων ό 9^{ος} γράφοντες άντιστοίχως, προς έπαρχιακούς επισκόπους του Porto⁶⁰, τής *sylva candida*⁶¹ και πάλιν του Porto⁶², άναγνωρίζουν εις αυτούς τό δικαίωμα νά χειροτονούν διακονίσσας.

Ο τίτλος «*diaconissa*» ή «*diacona*» ένεφανίσθη εκ νέου κατά τους νεωτέρους χρόνους, διά τής ίδρύσεως τών προτεσταντικών άδελφοτήτων διακονισσών⁶³ και διά τής άναβιώσεως τής χειροτονίας διακονισσών έν τή Άγγλικανική Έκκλησία⁶⁴ (ή όποΐα, δυστυχώς, έν τω μεταξύ, έχειροτόνησε γυναΐκας και εις τους άλλους άνωτέρους βαθμούς τής Ίερωσύνης) και έν τή παλαιοκαθολική Έκκλησία⁶⁵.

2. Προυποθέσεις και λειτουργική «τάξις» της χειροτονίας τών Διακονισσών.

⁵⁸ Σύνοδοι τής Οράγγης τῷ 441, ή έν Εραον τῷ 517 και ή 2^η έν Ορλεάνη τῷ 533.

Θεοδώρου Ε. ένθ. άνωτ. σ. 315.

⁵⁹ Τῷ 866 ή έν Worms σύνοδος υίοθετεΐ, τόν σχετικόν προς τάς διακονίσσας ιε' κανόνα τής Δ' έν Χαλκηδόνι Οικουμενικής Συνόδου.

G. Uhlhorn, *Die christliche Liebestatigkeit in der alten kirche*, Stuttgart 1882, σ. 403 και Θεοδώρου Ε. ένθ. άνωτ. σ. 315.

⁶⁰ Migne P.L. 139,1621

⁶¹ Migne P.L. 132,1056

⁶² Migne P.L. 143,598 και Θεοδώρου Ε. ένθ. άνωτ. σ. 316.

⁶³ Θεοδώρου Ε. «Ηρωΐδες τής χριστιανικής αγάπης – Αΐ διακόνισσαι διά ταών αιώνων» σσ 93-200.

⁶⁴ ένθ. άνωτ. σσ. 201-213.

⁶⁵ Christian Oeyen, *Priestertum der Frau? Die alt katholische Theologie als Beispiel einer Denkwirtschaft*, έν : *Ökumenische Rundschau*, 35. Jahrgang, Heft 3, Jyli 1986, Grankfurt, σσ. 255-258 και Θεοδώρου Ε. ένθ. άνωτ. σ. 316.

Διακόνισσαι ἐξελέγοντο «μετ' ἀκριβοῦς δοκιμασίας»⁶⁶ εἴτε ἐκ τῶν τάξεων τῶν ἀφιερωμένων εἰς τόν Θεόν παρθένων⁶⁷, εἴτε ἐκ τῶν χηρῶν, αἰ ὅποια ἦσαν μονόγαμοι⁶⁸. Διακόνισσαι ἐπίσης ἐγίνοντο καί σύζυγοι ἐπισκόπων⁶⁹. Ἐχειροτονοῦντο ἐπίσης ἐκλεκταί μοναχαί, μεγαλοσχήμονες ἢ καί ἡγούμεναι γυναικείων μοναστηρίων⁷⁰.

Ὅσον ἀφορᾷ τήν ἡλικίαν τῶν διακονισσῶν, κατ' ἀρχάς αὐται, συμφώνως πρὸς τήν ἀποστολικήν περί χηρῶν διάταξιν⁷¹, ἔπρεπε νά ἔχουν ὑπερβῆ τό ἐξηκοστόν ἔτος⁷².

Ἀργότερον ὅμως, ἐπειδή ἐγίνοντο ἐξαιρέσεις⁷³ καί οἱ τομεῖς τῆς διακονικῆς ἐργασίας ἀπῆλθον ἀκμαίας δυνάμεις καί ἀρκετήν εὐκινησίαν καί εὐρωστίαν, ἡ Ἐκκλησία «**Χάριτι Θεοῦ κραταιότερα γινομένη καί ἐπί τά πρόσω βαίνουσα**» ἐπισήμως περιώρισε τό χρονικόν τοῦτο ὄριον, ἀπαιτοῦσα ἡλικίαν οὐχί ἐλάσσονα τῆς τῶν τεσσαράκοντα ἐτῶν⁷⁴.

Εἰς τόν 40όν μάλιστα κανόνα τῆς Πενθέκτης Οἰκουμενικῆς Συνόδου ἐνθαρρύνονται αἱ εὐσεβεῖς γυναῖκες εἰς τό νά χειροτονωῦνται διακόνισσαι καί δικαιολογεῖται τό ὄριον τοῦ τεσσαρακοστοῦ ἔτους τῆς ἡλικίας⁷⁵.

⁶⁶ Δ' Οἰκουμενική Σύνοδος, κανόν ιε', ἐν Ἀμίλκα Ἀλιβιζάτου, «Οἱ Ἱεροὶ κανόνες καί οἱ ἐκκλησιαστικοὶ νόμοι, ἐν Ἀθήναις 1949. σ. 54.

⁶⁷ Ἀποστολικαὶ Διαταγαί, βιβλ. ΣΤ', κεφ. Ιζ', ἐν Migne, Ε.Π. 1, 957. ⁶⁸ Ἰουστινιανεῖος Νεαρά, κεφ. Ιδ' ἐν R. Schoell-G Kroll (ἐκδ.), *Corpuw juris ciuilis*, τόμ. 3: *Novellae*, Βερολῖνον 1895, σ. 43 καί Θεοδώρου Ε., ἔνθ. ἀνωτ., σ. 317.

⁶⁸ Ἀποστολικαὶ Διαταγαί, ἔνθ. ἀνωτ. ⁶⁹ Ἰουστινιανεῖος Νεαρά, ἔνθ. ἀνωτ.

⁶⁹ 48^{ος} Κανὼν τῆς Πενθέκτης Οἰκουμενικῆς Συνόδου «εἰ καί ἀξία φανεῖη, πρὸς τό τῆς διακονίας ἀναβιβάζεσθω ἀξίωμα». Ἀμ. Ἀλιβιζάτου, ἔνθ. ἀνωτ. σ. 98.

⁷⁰ Θεοδ. Βαλσαμῶνος, Ἑρμηνεία εἰς τὸν μὴ κανόνα ταῆς ἐν Τρούλλῳ Οἰκουμενικῆς Συνόδου, Migne Ε.Π. 137,658 καί Θεοδώρου Ε. ἔνθ. ἀνωτ. σ. 317.

⁷¹ Α' Τιμ. 5, 9-10.

⁷² *Codex Theodosianus*, XVI, II : *de episcopis et clericis*, νόμ. 27, ἐκδ. Mommsen-Mayer 1905, σ. 843.

⁷³ Παράδειγμα τῆς ἀγίας Ὀλυμπιάδος, τήν ὅποیان ἄν καί πολὺ νέαν, «χήραν γενομένην ..., διάκονον ἐχειροτόνησε Νεκτάριος» Σωζομένου, Ἐκκλ. Ἱστορία, βιβλ. Η', κεφ. Θ', Migne Ε.Π. 67, 1537.

⁷⁴ «Διάκονον μὴ χειροτονεῖσθαι γυναῖκα πρὸ ἐτῶν τεσσαράκοντα» ιε' κανὼν τῆς ἐν Χαλκηδόνι Οἰκουμενικῆς Συνόδου καί «Μῆτε διάκονος πρὸ τῶν εἰκοσιπέντε χρόνων ἢ διακόνισσα πρὸ τῶν τεσσαράκοντα ἐτῶν χειροτονεῖσθω» ιε' κανὼν τῆς ἐν Τρούλλῳ Πενθέκτης Οἰκ. Συνόδου. Ἀμ. Ἀλιβιζάτου, ἔνθ. ἀνωτ. σ. 98 καί Θεοδώρου Ε. ἔνθ. ἀνωτ. σ. 318.

⁷⁵ «Ὅτι ἡ Πενθέκτη ἐν Τρούλλῳ Σύνοδος ἤθελε νά ἐνθαρρύνῃ τὰς εὐσεβεῖς γυναῖκας εἰς τό νά χειροτονωῦνται διακόνισσαι, εἶναι φανερόν εἰς τόν 40όν κανόνα αὐτῆς, ὁ ὅποιος δικαιολογεῖ τό ὄριον τοῦ 40^{ου} ἔτους τῆς ἡλικίας ὡς ἐξῆς: «Ἐν γάρ τῷ θείῳ Ἀποστόλῳ γέγραπται, ἐξήκοντα ἐτῶν τήν ἐν τῇ Ἐκκλησίᾳ καταλέγεσθαι χήραν· οἱ δέ ἱεροὶ κανόνες τεσσαράκοντα ἐτῶν τήν διακόνισσαν χειροτονεῖσθαι παραδῶκασι, **τὴν ἐκκλησίαν χάριτι θείᾳ κραταιότεραν γινομένην καί ἐπί τά πρόσω βαίνουσαν ἐωρακότες, καί τό τῶν πιστῶν πρὸς τήν τῶν θείων ἐντολῶν τήρησιν πάγιόν τε καί ἀσφαλές· ὅπερ καί ἡμεῖς ἀριστα κατανοήσαντες, ἀρτίως διωρισάμεθα, τήν εὐλογίαν τῆς χάριτος, τῷ μέλλοντι τῶν κατὰ Θεόν ἀγῶνων ἐνάρχεσθαι, ὥσπερ τινά σφραγίδα ταχέως ἐνημαινόμενοι, ἐντεῦθεν αὐτόν πρὸς τό μὴ ἐπί πολὺ ὀκνεῖν καί ἀναδύεσθαι**

Αὗται αἱ διατάξεις παρέμειναν σταθεραὶ καθ' ὅλους τοὺς βυζαντινοὺς αἰῶνας.

Αἱ διακόνισσαι πρέπει νὰ ἔχουν ἀρετὴν, ἱεραποστολικὸν φρόνημα, πνεῦμα διακονίας πρὸς μίμησιν Χριστοῦ⁷⁶, ἀλλὰ καὶ μόρφωσιν, ὥστε ἐπιτυχῶς νὰ ἀνταποκρίνονται εἰς τὸ κατηχητικὸν τῶν ἔργων⁷⁷.

Ἀκόμη, συμφώνως πρὸς τὰς Ἀποστολικὰς διαταγὰς, ἡ διακόνισσα πρέπει νὰ εἶναι «πραεῖα, ἡσυχος, ἐπιεικής, ἄκακος, ἀόργητος, μὴ πολύλαλος, μὴ κραύγασος, μὴ πολύγλωσσος, μὴ κατάλαλος, μὴ λεξίθηρος, μὴ φιλοπράγμων»⁷⁸.

Αἱ ἐκλεγόμεναι γυναῖκες διὰ τὸ διακονικὸν λειτούργημα καθιεροῦντο ὑπὸ τοῦ Ἐπισκόπου, ὁ ὁποῖος καὶ τὰς ἐχειροτόνει διὰ λειτουργικῆς πράξεως ἀναλόγου ἐκείνης τῆς καθιερώσεως τῶν διακόνων. Ὀνομάζεται δὲ ἡ πράξις αὕτη «χειροτονία», «χειροθεσία», «χειροτονεῖν», «καθιεροῦν», «ἐπιτιθέσθαι χεῖρας», «προχειρίζεσθαι».

Ἡ πράξις αὕτη κατὰ τοὺς τρεῖς πρώτους αἰῶνας δὲν περιγράφεται, εὐθύς ὅμως ὡς ἐμφανίζεται εἰς τὰς «Ἀποστολικὰς Διαταγὰς»⁷⁹ κ.λ.π. κώδικας⁸⁰ καὶ πηγὰς, ἀργότερον εἰς τὰ Εὐχολόγια, πλήρης σειρὰ Τυπικῶν

προβιβάζοντες, μάλλον μὲν οὖν πρὸς τὴν τοῦ ἀγαθοῦ παρορμῶντες ἐκλογὴν καὶ κατάστασιν», Θεοδώρου Ε., ἔνθ. ἀνωτ. Σελ. 318.

⁷⁶ Ἀπ. Διαταγαί, βιβλ. Γ', κεφ. ιθ', ἐν Migne Ἐ.Π. τόμ 1, στ. 801-804

⁷⁷ 6^η Ἰουστιανεῖος Νεαρά, κεφ. Ια καὶ ιδ', ἐν Migne Ἐ.Π. 1, 1037-1040. «αἱ διακόνισσαι, ὡς καὶ οἱ λοιποὶ κληρικοὶ, νὰ εἶναι τῶν στοιχειῶδων τουλάχιστον γραμμάτων ἐπιστήμονες».

⁷⁸ Ἀποστολικαὶ Διαταγαί, βιβλ. Γ', κεφ. ε', Migne P.G. 1, 768 καὶ Βαρβάρου Χ. Γιαννακοπούλου, εἰς τὸ περιοδικὸν «Ἀνησυχίαις» ἀριθμ. Φυλ. 71, σελ. 17.

⁷⁹ Τὴν εὐχὴ ἀπὸ σελίδα 321 τοῦ Θεοδώρου Ε. μετὰ τὴν ὑποσημείωσίν της.

⁸⁰ Ἐνδεικτικῶς ἀναφέρονται :

α) «εὐχὴ ἐπὶ χειροτονία διακονίσεως» ἐν τῷ κατὰ τὸν ἡ' αἰῶνα ἢ τὰς ἀρχὰς τοῦ Θ' αἰῶνος γραφέντι Βαρβερινῷ κώδικι καὶ τῷ Βησσαριανῷ κώδικι (κρυπτοφέρης) γραφέντι τῷ Θ' ἢ Γ' αἰῶνι. (Θεοδώρου Ε., ἔνθ. ἀνωτ., σελ. 326, 327, & 328).

«Μετὰ τὸ γενέσθαι τὴν ἀγίαν ἀναφορὰν καὶ ἀνοιγῆναι τὰς θύρας· πρὶν ἢ εἰπεῖν τὸν διάκονον· Πάντων τῶν ἀγίων, προσφέρεται ἡ μέλλουσα χειροτονεῖσθαι τῷ ἀρχιερεὶ καὶ ἐκφωνῶν τὸ, Ἡ θεία Χάρις, κλινούσης αὐτῆς τὴν κεφαλὴν, ἐπιτίθησι τὴν χεῖρα αὐτοῦ ἐπὶ τὴν κεφαλὴν αὐτῆς, καὶ ποιῶν σταυροὺς τρεῖς ἐπέυχεται ταῦτα. «Ὁ Θεὸς ὁ ἅγιος, ὁ Παντοδύναμος, ὁ διὰ τῆς ἐκ Παρθένου κατὰ σάρκα γεννήσεως τοῦ μονογενοῦς Σου υἱοῦ καὶ Θεοῦ ἡμῶν ἀγίαςας τὸ θῆλυ· καὶ οὐκ ἀνδράσι μόνον ἀλλὰ καὶ ταῖς γυναιξὶ δωρησάμενος τὴν χάριν καὶ τὴν ἐπιφοίτησιν τοῦ ἀγίου Σου Πνεύματος· Αὐτὸς καὶ νῦν, Δέσποτα, ἔπιδε ἐπὶ τὴν δούλην Σου ταύτην· καὶ προσκάλεσον αὐτὴν εἰς τὸ ἔργον τῆς διακονίας Σου, καὶ κατὰπεμψον αὐτῇ τὴν πλουσίαν δωρεάν τοῦ ἀγίου Σου Πνεύματος· διαφύλαξον αὐτὴν ἐν τῇ ὀρθοδόξῳ Σου πίστει, ἐν ἀμέμπτῳ πολιτεία κατὰ τὸ Σοὶ εὐάρεστον τὴν ἑαυτῆς λειτουργίαν διὰ παντός ἐκπληροῦσαν. Ὅτι πρέπει Σοι ... ἀμήν».

Καὶ μετὰ τὸ ἀμήν ποιεῖ εἰς τῶν διακόνων εὐχὴν οὕτως·

Ἐν εἰρήνῃ τοῦ Κυρίου δεηθῶμεν.

Ὑπὲρ τῆς ἄνωθεν εἰρήνης, καὶ εὐσταθείας τοῦ σύμπαντος κόσμου· τοῦ κυρίου δεηθῶμεν.

Ὑπὲρ τῆς εἰρήνης τοῦ σύμπαντος κόσμου· τοῦ Κυρίου δεηθῶμεν.

Ἐπὲρ τοῦ ἀρχιεπισκόπου ἡμῶν (τοῦ δεῖνος), ἰερωσύνης, ἀντιλήψεως, διαμονῆς, εἰρήνης, ὑγείας, σωτηρίας αὐτοῦ καὶ τοῦ ἔργου τῶν χειρῶν αὐτοῦ· τοῦ Κυρίου δεηθῶμεν.

Ἐπὲρ τῆς νῦν προχειριζομένης διακονίσης (τῆσδε) καὶ τῆς σωτηρίας αὐτῆς· τοῦ Κυρίου δεηθῶμεν.

Ὅπως ὁ φιλόανθρωπος Θεὸς ἄσπιλον καὶ ἀμώμητον αὐτῇ τὴν διακονίαν χαρίσῃται· τοῦ Κυρίου δεηθῶμεν.

Ἐπὲρ τοῦ εὐσεβεστάτου καὶ θεοφιλεστάτου βασιλέως ἡμῶν.

Ἐπὲρ τοῦ ὀυσηθῆναι ἡμᾶς.

Ἀντιλαβοῦ σῶσον.

Καὶ ἐν τῷ γενέσθαι ταύτην τὴν εὐχήν ὑπὸ τοῦ διακόνου, ἔχων ὁμοίως τὴν χεῖρα ἐπὶ τὴν κεφαλὴν τῆς χειροτονουμένης ὁ Ἐπίσκοπος, ἐπεύχεται οὕτως.

«Δέσποτα Κύριε, ὁ μηδὲ γυναῖκας ἀναθεμένας ἑαυτὰς καὶ βουληθείσας καθ' ὃ προσῆκε λειτουργεῖν τοῖς ἁγίοις οἴκοις Σου ἀποβαλλόμενος, ἀλλὰ ταύτας ἐν τάξει λειτουργῶν προσδεξάμενος· δώρησαι τὴν χάριν τοῦ Ἁγίου Σου Πνεύματος καὶ τὴ δούλη Σου ταύτη, βουληθείση ἀναθεῖναι Σοι ἑαυτήν, καὶ τὴν διακονίαν ἀποπληρῶσαι χάριν, ὡς ἔδωκας χάριν τῆς διακονίας Σου Φοῖβη, ἣν ἐκάλεσας εἰς ἔργον τῆς λειτουργίας· παράχου δὲ αὐτῇ ὁ Θεός, ἀκατακρίτως προσκαρτερεῖν τοῖς ἁγίοις ναοῖς Σου, ἐπιμελεῖσθαι τῆς οἰκειᾶς πολιτείας, σωφροσύνης δὲ μάλιστα, καὶ τελείαν ἀπόδειξον δούλην Σου· ἵνα καὶ αὐτῇ, παραστώσα τῷ βήματι τοῦ Χριστοῦ, ἄξιον τῆς ἀγαθῆς πολιτείας ἀπολήψῃται τὸν μισθόν. Ἐλέει καὶ φιλοανθρωπία τοῦ μονογενοῦς Σου Υἱοῦ, μεθ' οὗ εὐλογητός εἶ· καὶ τὰ ἔξης.

Καὶ μετὰ τὸ ἀμήν, περιτίθησι τῷ τραχήλῳ αὐτῆς ὑποκάτωθεν τοῦ μαφωρίου τὸ διακονικὸν ὠράριον, φέρων ἔμπροσθεν τὰς δύο ἀρχάς· καὶ τότε ὁ ἐν τῷ ἄμβωνι διάκονος λέγει· Πάντων τῶν ἁγίων μνημονεύσαντες καὶ τὰ λοιπά.

Μετὰ (δέ) τὸ μεταλαβεῖν αὐτὴν τοῦ ἁγίου σώματος καὶ τοῦ ἁγίου αἵματος, ἐπιτίθειν αὐτῇ ὁ Ἀρχιεπίσκοπος τὸ ἅγιον ποτήριον· ὅπερ δεχομένη ἀποτίθεται τῇ ἁγίᾳ τραπέζῃ».

β) «εὐχή ἐπὶ χειροτονία διακονίσης» κατὰ τὸν κώδικα τῆς βιβλιοθήκης Σινᾶ κατὰ τὸν Ι' αἰῶνα. (Θεοδώρου Ε., ἔνθ. ἀνωτ. σελ. 328, 329).

«Μετὰ τὸ γενέσθαι τὴν ἀναφορὰν καὶ ἀνοιγῆναι τὰς θύρας προσφέρεται ἡ μέλλουσα χειροτονεῖσθαι, καὶ ὁ ἀρχιερεὺς ἐκφωνεῖ τὸ «Ἡ θεία χάρις», κλινούσης αὐτῆς τὴν κεφαλὴν καὶ ἐπιτίθησι τὴν χεῖρα αὐτοῦ ἐπὶ τὴν κεφαλὴν αὐτῆς, καὶ ποιῶν σταυροῦς τρεῖς ἐπεύχεται. «Ὁ Θεός, ὁ ἅγιος καὶ παντοδύναμος...» (ὡς ἐν τοῖς κώδιξι Β καὶ Κ).

Καὶ μετὰ τὸ Ἀμήν, ποιεῖ εἰς τῶν διακόνων εὐχήν καὶ ἐν τῷ γενέσθαι ταύτην, ὁ Ἀρχιεπίσκοπος ἔχων τὴν χεῖρα ἐπὶ τὴν κεφαλὴν αὐτῆς, ἐπεύχεται οὕτως· «Δέσποτα Κύριε, ὁ μηδὲ γυναῖκας ἀναθεμένας ἑαυτὰς...» (ὡς ἐν τοῖς κώδιξι Β καὶ Κ)».

γ) «τάξις ἐπὶ χειροτονία διακονίσης» κατὰ τοὺς κώδικας Παρισίων τοῦ ΙΑ' αἰῶνος καὶ Ἐθνικῆς Βιβλιοθήκης Ἀθηνῶν ΙΒ' - ΙΔ' αἰῶνος. (Θεοδώρου Ε., ἔνθ. ἀνωτ. σελ. 329, 330).

«Τάξιν γινομένης ἐπὶ χειροτονία διακονίσης, ἥτις ὀφείλει εἶναι μ' (= τεσσαράκοντα) χρόνων, παρθένος ἀγνή καὶ, κατὰ τὸ νῦν κρατοῦν, μονάζουσα μεγαλοσχήμων, κεκαρμένη τε κοσμίως, καὶ εἰς τοσοῦτον διὰ τῆς ἐπανθούσης αὐτῇ ἀρετῆς ἀνηγγεμένη εἰς ὕψος, ὡς ἀμιλλᾶσθαι κατὰ γε τοῦτο τοῖς ἀληθῶς ἀνδράσι, κἀντεῦθεν ἀξιοῦσθαι καὶ τῆς τοσαύτης τιμῆς. Τελεῖται τοίνυν καὶ ἐπὶ ταύτῃ πάντα, ὅσα καὶ ἐπὶ τοῖς διακόνους, ὀλίγων τινῶν γινομένων ἐνηλλαγμένως· προσάγεται γάρ τῇ ἱερᾷ τραπέζῃ μαφωρίῳ καλυπτομένη τὴν κάραν, οὗ τὰ ἀμφότερα ἄκρα ἔμπροσθεν ἀπηώρηται, καὶ μετὰ τὸ ρηθῆναι· «Ἡ Θεία Χάρις», οὗ κλίνει γόνυ, καθάπερ ὁ διάκονος, ἀλλὰ μόνην τὴν κάραν, καὶ ὁ ἀρχιερεὺς σφραγίζων ταύτην τρεῖς καὶ ἔχων ἐπικειμένην αὐτῇ τὴν χεῖρα εὐχεται οὕτως. Ὁ διάκονος· Τοῦ Κυρίου δεηθῶμεν. «Ὁ Θεός, ὁ ἅγιος καὶ παντοδύναμος...» (ὡς ἐν τοῖς κώδιξι Β καὶ Κ). Καὶ λεγομένων τῶν διακονικῶν, ἃ λέγεται καὶ ἐπὶ τοῖς διακόνους, ὁ ἀρχιερεὺς, ἔχων ὡσαύτως τῇ τῆς χειροτονουμένης κορυφῇ τὴν χεῖρα ἐπικειμένην,

χειροτονίας τῶν διαφόρων τάξεων τοῦ Ἱεροῦ Κλήρου, περιλαμβάνεται και αὕτη μεταξύ αὐτῶν καί λαμβάνει, προϊόντος τοῦ χρόνου, πανηγυρικόν χαρακτήρα.

Ἡ προσεκτικὴ μελέτη τῶν χειροτονικῶν τούτων, μερικά τῶν ὁποίων χάριν συντομίας ἀναλυτικῶς παρατίθενται καί ἄλλα ἀπλῶς ἀναφέρονται εἰς τὴν ὑπ' ἀριθμ. 80 ὑποσημείωσιν, ἀπὸ εἰδολογικῆς καί καθ' ὕλην ἐπόψεως ὀδηγεῖ εἰς τὰ κάτωθι πορίσματα.

α) Ὅλαι αἱ διατάξεις, συμφωνοῦν ἀπολύτως καθ' ὕλην, διαφέρουν κατὰ τι γλωσσικῶς καί φραστικῶς, ἐνῶ ἀπέχουν μεταξύ των τοπικῶς καί χρονικῶς.

β) Ἡ χειροτονία τῆς διακονίσης ἔχει ἀπόλυτον εἰδολογικὴν ὁμοίότητα πρὸς τὰς χειροτονίας τῶν τάξεων τοῦ ἀνωτέρου Κλήρου, διότι τελεῖται ἐντὸς τοῦ ἱεροῦ Βήματος, ἔμπροσθεν τῆς ἁγίας Τραπέζης, κατὰ τὴν διάρκειαν τῆς Θείας Λειτουργίας, μάλιστα μετὰ τὴν ἁγίαν ἀναφοράν, ἀλλὰ καί «ἐπὶ προηγιασμένων», μετὰ τὴν ἐπὶ τῆς ἁγίας Τραπέζης ἀπόθεσιν τῶν τιμίων δώρων τῆς μεγάλης εἰσόδου.

Ἡ πρὸς χειροτονίαν προσήγετο εἰς τὴν ἁγίαν Τράπεζαν, ἐχειροτόνει αὐτὴν ὁ Ἐπίσκοπος, δι' ἐπιθέσεως τῶν χειρῶν, ἀπαγγέλων οὐχὶ μίαν, ὡς συμβαίνει κατὰ τὰς κατωτέρας χειροθεσίας, ἀλλὰ δύο εὐχάς, μετὰ τὴν προεξαγγελομένην ἐκφώνησιν «Ἡ Θεία Χάρις ...», γνωρίσματα τῆς χειροτονίας τῶν ἀνωτέρων Κληρικῶν. Ὡσαύτως, ὅπως συμβαίνει μέ τὰς χειροτονίας τῶν ἀνωτέρων Κληρικῶν, ὅπου, μετὰ τὴν πρώτην εὐχὴν, λειτουργὸς ἔχων τὸν ἴδιον μέ τὸν χειροτονούμενον βαθμόν, παρεμβαίνει ἀπαγγέλων τὰ εἰρηνικά, ἐδῶ τὰ εἰρηνικά ἀπαγγέλει ὁ ἰσόβαθμος τῆς διακονίσης διάκονος.

Υπάρχουν ὁμως καί διαφοραί. Ὁ χειροτονούμενος διάκονος κλίνει τὸ δεξιὸν γόνυ καί στηρίζει τὸ μέτωπόν του εἰς τὴν ἁγίαν Τράπεζαν, ἐνῶ ἡ διακόνισσα ἴσταται. Ἡ διακόνισσα περιβάλλεται, ὅπως καί ὁ διάκονος,

εὔχεται οὕτως: «Δέσποτα Κύριε, ὁ μηδὲ γυναῖκας ἀναθεμένας ἑαυτὰς καί βουληθείσας...» (ὡς ἐν τοῖς κώδιξι Β καί Κ). Καί μετὰ τὸ Ἀμήν περιτίθησι τῶ τραχήλῳ ταύτης ὑποκάτωθεν τοῦ μαφωρίου τὸ διακονικὸν ὠράριον, φέρων εἰς τὸ ἔμπροσθεν τὰς δύο ἀρχάς, καί οὕτως ὁ ἐπὶ τοῦ ἄμβωνος διάκονος λέγει τὸ Πάντων τῶν ἁγίων μνημονεύσαντες. Κατὰ δέ τὸν τῆς μεταλήψεως τῶν θείων μυστηρίων καιρὸν, κοινωνεῖ μὲν τοῦ θείου σώματος καί αἵματος μετὰ τοὺς διακόνους, λαμβάνουσα δέ τὸ ποτήριον ἐκ τῶν τοῦ ἀρχιερέως χειρῶν οὐδενὶ μεταδίδωσιν, ἀλλ' εὐθύς ἐπιτίθησιν αὐτὸ τῇ ἁγίᾳ τραπέζῃ. Ἐπληρώθη ἡ χειροτονία τῆς διακονίσης».

δ) «τάξις χειροτονία διακονίσης» κατὰ τὸν Ματθαῖον Βλάσταριν ΙΓ' αἰῶνος. (βλέπετε Θεοδώρου Ε., ἐνθ. ἀνωτ. σελ. 330, 329).

ε) χειροτονικὸν τοῦ Εἰληταρίου τῆς Ἱερᾶς Μονῆς Ξενοφώντος τοῦ Ἁγίου Ὁρους, ΙΔ' αἰῶνος. (βλέπετε Θεοδώρου Ε. ἐνθ. ἀνωτ. σελ. 331)

στ) Νεστοριανὴ Ordo Mulierum diaconissarum εὐρεθεῖσα ἐν Συριακῶ χειρογράφῳ τοῦ ΙΣΤ' αἰῶνος. (Θεοδώρου Ε. ἐνθ. ἀνωτ. σελ. 332 & 333)

ζ) Ἡ ἐν τῇ Δύσει διαμορφωθείσα Ordo ad diaconam faciendam, κατὰ τὴν συλλογὴν ordo Romanus τοῦ Θ' -ΙΑ' αἰῶνος καί τὸν Codex engelbergensis τοῦ ΙΒ' αἰῶνος. (Θεοδώρου Ε. ἐνθ. ἀνωτ. σελ. 333, 334, 335 ἕως παρ. 4)

ώραριον φέρει ὅμως τοῦτο κάτωθεν τοῦ μαφωρίου, μετά τῶν δύο ἀρχῶν αὐτοῦ ἔμπροσθεν.

Κατά τήν ὥραν τῆς Θείας Κοινωνίας κοινωνεῖ ὡς ὁ διάκονος, ἀλλ' «οὐδενί μεταδίδωσι» τήν Θείαν Κοινωνίαν. Δι' αὐτό «ἐπιτίθησιν αὐτό (τό ἅγιον Ποτήριον) τῇ ἀγία Τραπέζῃ».

Εἰς τήν Δύσιν ἡ χειροτονία τῶν διακονισσῶν συνεδέετο μετ' εἰδικῆς Θείας Λειτουργίας, κατά δέ τήν χειροτονίαν, πλήν τοῦ ὠραρίου, παρεδίδετο εἰς τὰς χειροτονουμένας δακτύλιος καί στέφανος ἐξ ἀνθῶν⁸¹.

3. Κανονικός χαρακτήρ καί κανονικαί συνέπειαι τῆς χειροτονίας τῶν Διακονισσῶν.

Ἐνῶ ὁμιλοῦμε περί χειροτονίας τῶν διακονισσῶν πρέπει ὀπωσδήποτε καί ἐξ' ἀρχῆς νά τονισθῇ τό γνωστόν εἰς ἡμᾶς, ὅτι οὐδέποτε εἰς τήν συνείδησιν τῆς Ἐκκλησίας ἐπεκράτησεν ἡ ἀντίληψις διαφόρων κύκλων αἰρετικῶν (Γνωστικῶν, Μοντανιστῶν, Μαρκωνιτῶν κ.λ.π.) κατά τήν ὁποίαν αἱ γυναῖκες εἶναι δυνατόν νά ἀποκτήσουν ἱερουργικά, ἱερατικά καθήκοντα, ἀνάλογα μέ ἐκεῖνα τοῦ Πρεσβυτέρου ἢ καί τοῦ Ἐπισκόπου. Αὕτη εἶναι ἡ μόνιμος καί σταθερά Ἐκκλησιαστική Παράδοσις ἀπό τῆς ἀποστολικῆς ἐποχῆς ἕως τῆς σήμερον.

Ὁ ἅγιος Ἐπιφάνιος τονίζει, «ὅτι μέν διακονισσῶν τάγμα ἐστίν εἰς τήν Ἐκκλησίαν, ἀλλ' οὐχί εἰς τό ἱερατεῦειν».⁸² Ἐνῶ ὑπό τῶν ἀγίων Ἀποστόλων «κατεστάθησαν διαδοχαί ἐπισκόπων καί πρεσβυτέρων ἐν οἴκῳ Θεοῦ, οὐδαμοῦ γυνή ἐν τούτοις κατεστάθη».⁸³ «Εἰ ἱερατεῦειν γυναῖκες Θεῷ προσετάσσοντο..., ἔδει μᾶλλον αὐτήν τήν Μαριάμ ἱερατεῖαν ἐκτελέσαι ἐν Καινῇ Διαθήκῃ, τήν καταξιωθεῖσαν ἐν κόλποις ἰδίῳις ὑποδέξασθαι τόν παμβασιλέα Θεόν ἐπουράνιον, Υἱόν τοῦ Θεοῦ... Ἄλλ' οὐκ ἠὲ δόκησεν».⁸⁴

Εἰς τὰς Ἀποστολικὰς διαταγὰς, μεταξύ ἄλλων, τονίζεται: «...Εἰ δέ διδάσκειν αὐταῖς οὐκ ἐπετρέψαμεν, πῶς ἱερατεῦσαι ταύταις παρὰ φύσιν τις συγχωρήσει; Τοῦτο γάρ τῆς τῶν Ἑλλήνων ἀθεότητος τό ἀγνόημα... ἱερείας χειροτονεῖν, ἀλλ' οὐ τῆς τοῦ Χριστοῦ διατάξεως».⁸⁵

Τά ἀνωτέρω ἐκτεθέντα ὅμως, καθὼς ἰσχυρίζεται ὁ κ. Θεοδώρου, οὐδόλως πρέπει νά ὀδηγήσουν τινα, εἰς τό ἄλλον ἄκρον, τῆς ἐξαγωγῆς δηλαδή τοῦ συμπεράσματος ὅτι αἱ διακόνισσαι δέν ἀνήκον εἰς τόν Κλήρον

⁸¹ Θεοδώρου Ε, «Ἡ «χειροτονία» ἢ «χειροθεσία» τῶν διακονισσῶν», ἐν Αθήναις 1954, σελ. 63-65.

⁸² Ἐπιφανείου, «Κατά αἰρέσεων» 79, 3 ἐν Migne E.Π. 42, σσ. 744-745

⁸³ Αὐτόθι

⁸⁴ Ἐνθ' ἀνωτ.

⁸⁵ Ἀποστολικά Διαταγαί, βιβλ. III, κεφ. Στ', ἐν Migne E.Π. 1, σ.776.

καί ὅτι ἡ χειροτονία τῶν δέν εἶχε μυστηριακόν χαρακτήρα ὅμοιον πρός τόν χαρακτήρα τῆς χειροτονίας τοῦ διακόνου.

Ἄλλωστε καί αὐτοί οἱ διάκονοι, ἄν καί ἀναμφισβητήτως κατά τήν ὀρθόδοξον παράδοσιν ἀνήκουν εἰς τόν ἀνώτερον Κλήρον, δέν ἔχουν ἱερωσύνην πρός τέλεσιν μυστηρίων,⁸⁶ ἀλλ' ἔχουν μυστηριακήν διακονικήν ἱερωσύνην. «Διάκονος οὐκ εὐλογεῖ, οὐ δίδωσιν εὐλογίαν, λαμβάνει δέ παρά ἐπισκόπου καί πρεσβυτέρου· οὐ βαπτίζει, οὐ προσφέρει, τοῦ δε ἐπισκόπου προσενεγκόντος ἢ τοῦ πρεσβυτέρου, αὐτός ἐπιδίδωσι τῷ λαῷ, οὐχ ὡς ἱερεὺς, ἀλλ' ὡς διακονούμενος (διακονῶν) ἱερεῦσιν».⁸⁷

Εἰς τὰς Ἀποστολικὰς μάλιστα Διαταγὰς, ὅπου ἡ τάξις τῆς χειροτονίας τῶν διακονιστῶν τάσσεται μετὰ τήν τάξιν τῆς χειροτονίας τῶν διακόνων καί πρό τῆς τάξεως τῆς καθιερώσεως τοῦ ὑποδιακόνου, ὅπερ συμβαίνει καί εἰς τὰ Βυζαντινὰ εὐχολόγια, ἐξετάζεται «εἰς τίνος τύπον καί ἀξίαν ἕκαστος τῶν ἐν τῷ κλήρῳ τέτακται παρά Θεοῦ»⁸⁸, ἐπαναλαμβάνονται δέ ὑπό τῆς «Διδασκαλίας» λεγόμενα: «Οὗτος ὁ (ἐπίσκοπος) ὑμῶν ἐπίγειος Θεός μετὰ Θεόν, ὅς ὀφείλει τῆς παρ' ὑμῶν τιμῆς ἀπολαύειν... Ὁ γάρ ἐπίσκοπος προκαθεζέσθω ὑμῶν... Ὁ δέ διάκονος τούτῳ παρίστασθω ὡς ὁ Χριστός τῷ Πατρὶ καί λειτουργεῖτω αὐτῷ ἐν πᾶσιν ἀμέμπτως, ὡς ὁ χριστός, ἀφ' ἑαυτοῦ ποιῶν οὐδέν, τὰ ἀρεστά ποιεῖ τῷ Πατρὶ πάντοτε. Ἡ δέ διάκονος εἰς τύπον τοῦ Ἁγίου Πνεύματος τετιμήσθω ὑμῖν, μηδέν ἄνευ τοῦ διακόνου πράττουσα ἢ φθεγγομένη, ὡς οὐδέ ὁ Παράκλητος ἀφ' ἑαυτοῦ τι λαλεῖ ἢ ποιεῖ, ἀλλὰ δοξάζων τόν Χριστόν, περιμένει τό Ἐκείνου θέλημα· καί ὡς οὐκ ἔστιν εἰς τόν Χριστόν πιστεῦσαι ἄνευ τῆς τοῦ Πνεύματος διδασκαλίας, οὕτως ἄνευ τῆς διακόνου μηδεμία προσίτω γυνή τῷ διακόνῳ ἢ τῷ ἐπισκόπῳ. Οἱ τε πρεσβύτεροι εἰς τύπον τῶν ἀποστόλων ὑμῖν νενομίσθωσαν, διδάσκαλοι ἔστωσαν θεογνωσίας».⁸⁹

Κατά τήν «Διαθήκην τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ», αἱ χῆραι, αἱ ὁποῖαι ἔχουν διακονικόν λειτούργημα, ἀνήκουν εἰς τόν Κλήρον καί τάσσονται πάντοτε μετὰ τόν Ἐπίσκοπον, Πρεσβύτερον καί διάκονον καί πρό τοῦ ὑποδιακόνου καί τοῦ ἀναγνώστου, κατά τήν ὥραν τῆς προσφορᾶς ἔχουν θέσιν ἐντός τοῦ θυσιαστηρίου, ἰστάμεναι μετὰ τοὺς Πρεσβυτέρους πρός τὰ ἀριστερά καί ἔχουσαι θέσιν ἀνάλογον πρός τήν τῶν διακόνων, οἱ ὅποιοι ἴστανται πρός τὰ δεξιά, κοινωνοῦν μετὰ τοὺς διακόνους καί πρό τῶν ὑποδιακόνων καί Ἀναγνώστῶν...

⁸⁶ «Καί γάρ οὔτε διάκονοι ἐν τῇ ἐκκλησιαστικῇ τάξει ἐπιστεύθησάν τι μυστήριον ἐπιτελεῖν, ἀλλὰ μόνον διακονεῖν τὰ ἐπιτελούμενα». Ἐπιφανείου, ἐνθ. ἀνωτ., στ. 744-745

⁸⁷ Ἀποστολικαὶ Διαταγαί, βιβλ. Η', κεφ. Κη', ἐν Migne E.Π. 1, σ. 1124.

⁸⁸ ἐνθ. ἀνωτ. βιβλ. Β', κεφ. κστ', ἐν Migne E.Π. 1, σσ. 665-669.

⁸⁹ ἐνθ. ἀνωτ., 668.

Αί κεχειροτονημέναι διακόνισσαι ἀνήκουν συνεπῶς, εἰς τόν Κλήρον καί τοῦτο μαρτυρεῖται καί ὑπό τῆς αὐτοκρατορικῆς νομοθεσίας τῶν Βυζαντινῶν χρόνων.⁹⁰

Κάθε διακόνισσα ὑπήγετο ἀμέσως εἰς τόν Ἐπίσκοπον καί ἐθεωρεῖτο ὡς ἐντεταλμένη αὐτοῦ καί τῆς Ἐκκλησίας.

Ἡ ζωὴ των ἦτο ἀνάλογος πρὸς τὴν τῶν ἐκκλησιαστικῶν λειτουργῶν, ὠνομάζοντο «κανονικαί» καί συμφώνως πρὸς τὴν 6^{ην} Ἰουστινιάνειον Νεαράν ἔπρεπε νά τηρῆ «τό ὀφειλόμενον τῇ Ἱερωσύνῃ» καί νά μένη ἀπολύτως ἀγνή.

Εἰς περιπτώσεις παρεκτροπῶν, ἐπεβάλλοντο ποιναὶ αὐστηρόταται.⁹¹

Ἀπέλαυον ὅμως καί μεγάλης τιμῆς αἱ διακόνισσαι καί προσεφωνοῦντο ὡς «δέσποιναί», «αἰδεσιμώταται», «Θεοφιλέσταται», «τιμιώταται», «εὐλαβέσταται».

Ἡ ἱστορία δέ, διέσωσε πολλά ὀνόματα διακονισσῶν.⁹²

Ἡ Ἁγία Ὀλυμπιάς, ἀλλὰ καί ἄλλαι διακόνισσαι ἀναφέρονται ὅπως Σιλβίνα, Πενταδία, Πρόκλα, Ἀμπρούκλη, Σαβινιανή, Ἐλισσανθία, Μαρτυρία καί Παλλαδία. Αἱ τρεῖς τελευταῖαι ἦσαν χειροτονία τοῦ ἱεροῦ Χρυσοστόμου, συγγενεῖς καί συνασκήτριαι τῆς Ἁγίας Ὀλυμπιάδος.

Εἰς τὴν τάξιν τῶν διακονισσῶν ἀνήκουν καί ἡ Μακρίνα (ἀδελφὴ Μεγάλου Βασιλείου καί Ἁγίου Γρηγορίου Νύσσης), ἡ Λαμπαδία, ἡ σύζυγος τοῦ Γρηγορίου Νύσσης Θεοφοβία καί ἄλλαι ὅπως Ἀγαλλίασις, Εὐτυχία, Κλαυδιανή, Σοφία-ἡ ἐπωνομασθεῖσα δευτέρα Φοίβη κλπ.

⁹⁰ Α) Ὁ Codex Justinianus, κάμει λόγον περὶ διακονισσῶν εἰς νομοθετικὰς διατάξεις, ὑπὸ τὸν τίτλον «Περὶ Ἐπισκόπων καὶ Κληρικῶν».

Β) Ἡ 6^η Ἰουστινιάνειος Νεαρά ἔχει τὸν χαρακτηριστικὸν καί ἀποκαλυπτικὸν τίτλον: «Περὶ τοῦ πῶς δεῖ χειροτονεῖσθαι τοὺς Ἐπισκόπους καὶ Πρεσβυτέρους καὶ διακόνους ἄρρενας καὶ θηλείας»

Γ) Ἡ 3^η Ἰουστινιάνειος Νεαρά, ἀναφερομένη εἰς τὸν ἀριθμὸν τῶν Κληρικῶν, οἱ ὅποιοι πρέπει νά ὑπηρετοῦν εἰς τὸν Ναόν τῆς Ἁγίας Σοφίας ὁμιλεῖ περὶ 425, περιλαμβάνει μεταξύ τούτων «διακόνους δέ ἄρρενας ἑκατὸν καὶ τεσσαράκοντα θηλείας».

Δ) Εἰς Ἱεροσολυμιτικά δίπτυχα τῆς λειτουργίας τοῦ ἁγίου Ἰακώβου, (ιβ' αἰῶν) μνημονεύονται: «ἔτι ὑπὲρ πρεσβυτέρων, διακόνων, διακονισσῶν, ὑποδιακόνων, ἀναγνωστῶν, ἐρμηνευτῶν, ἐπορκιστῶν, ψαλτῶν, μοναζόντων». F.E. Brightman, «Liturgies Eastern and Western», τομ. 1: *Eastern liturgies*, Oxford 1896, σσ. 501-502 καὶ Θεοδώρου Ε, ἔνθ. ἀνωτ. σελ. 344.

⁹¹ Κατὰ τὸν ιε' Κανόνα τῆς Δ' ἐν Χαλκηδόνι Οἰκουμενικῆς Συνόδου, ἡ διακόνισσα «εἰ δεξαμένη τὴν χειροθεσίαν καὶ χρόνον τινὰ παραμείνασα τῇ λειτουργίᾳ ἑαυτὴν ἐπιδῶ γάμω, ὕβρισσα τὴν τοῦ Θεοῦ χάριν, ἡ τοιαύτη ἀναθεματιζέσθω μετὰ τοῦ αὐτῆ συναφθέντος». Ἀμ. Ἀλιβιζάτου, ἔνθ. ἀνωτ. σ. 54.

Ὁ 44^{ος} κανὼν τοῦ Μ. Βασιλείου τονίζει, ἐκτὸς τῶν ἄλλων, τὰ ἑξῆς: «Ἡμεῖς οὖν τῆς διακόνου τό σῶμα, ὡς καθιερωμένον, οὐκ ἔτι ἐπιτρέπομεν ἐν χρήσει εἶναι σαρκικῆ». Μ. Βασιλείου, Ἐπ. 199^η «Ἀμφιλοχίῳ περὶ Κανόνων», καν. μδ' Migne Ἐ.Π. 32, σ. 729. Α. Ἀλιβιζάτου, ἔνθ. ἀνωτ., σ. 373.

⁹² Θεοδώρου Ε. «Ἡρώϊδες τῆς Χριστιανικῆς ἀγάπης» Ἀθῆναι 1949, σελ. 62-79.

4. Οί τομείς τῆς ἐργασίας τῶν Διακονισσῶν.

Α) Ἐκ τῶν σπουδαιότερων ἦτο ἡ ἄσκησις τῶν ἔργων τῆς ἀγάπης. Ἦσαν οἱ ἄγγελοι τοῦ ἐλέους, αἱ ἐπισκέπτρια ἀδελφαί τῶν ἀσθενῶν, θλιβομένων καί ἐνδεῶν γυναικῶν. Τό ἔργον τῶν ἠσκεῖτο ἐν συνεργασίᾳ πάντοτε μετά τοῦ Ἐπισκόπου.⁹³ Τήν Ὀσίαν Μακρίναν κοιμηθεῖσαν ἔκλαυσαν μεταξύ ἄλλων καί αἱ μητέρας αὐτήν καί τροφόν ἀνακαλοῦσαι. Ἦσαν δέ αὗται, ἅς ἐν τῷ τῆς σιτοδείας καιρῷ κατά τὰς ὁδοὺς ἐρριμμένες ἀνελομένη ἐτιθηγήσατό τε καί ἀνεθρέφατο καί πρὸς τόν καθαρὸν τε καί ἄφθορον βίον ἐχειραγώγησεν»⁹⁴.

Β) Ἄλλος σπουδαῖος τομεὺς τῆς ἐργασίας τῶν διακονισσῶν ἦτο ἡ ἐν τῷ γυναικείῳ κόσμῳ Ἱεραποστολική, Κατηχητική καί διδακτικὴ ἐργασία.

Προσείλκυον πολλάς ἐκ τῶν ἐθνικῶν γυναικῶν εἰς τὴν χριστιανικὴν πίστιν, ἐνήργουν τὴν κατήχησιν, ἐνουθέτουν τὰς βεβαπτισμένας γυναῖκας, καθ' ὁμάδας ἢ κατ' ἰδίαν, ἀνελάμβανον τὴν ἐκπαίδευσιν τῶν ὀρφανῶν καί μερικὰς φορὰς τὴν διδασκαλίαν καί τὴν κατήχησιν τῶν ἀρρένων παιδίων καί νέων.

Γ) Ἀπετέλουν ἀκόμη τὸν συνδετικὸν κρίκον μεταξύ τῶν Κληρικῶν καί τῶν χριστιανῶν γυναικῶν, ὀδηγοῦσαι ταύτας πρὸς ἐκείνους.⁹⁵

Δ) Καθῆκον ἐπίσης τῶν διακονισσῶν ἦτο ἡ γενικὴ ἐπίβλεψις τῶν χριστιανῶν γυναικῶν, τῶν ἐκκλησιαστικῶν παρθένων καί τῶν ἐκκλησιαστικῶν «χηρῶν», ἐντὸς τοῦ Ναοῦ, ἀλλὰ καί δι' ἐπισκέψεων κατ' οἶκον, ὅποτε ἐξατομικεῦετο τὸ ποιμαντικὸν ἔργον.

Ε) Κατὰ τὴν ὥραν τῆς λατρείας ἐπώπτευον τὰς γυναῖκας, ἔδιδον τὸ σύνθημα τῆς συμμετοχῆς τῶν εἰς τὸ «ὑποψάλλειν» τοῦ ἐκκλησιασματος καί εἰς τὸ «φίλημα τῆς εἰρήνης», ἐνῶ εἰσήρχοντο καί ἐβοήθουν καί πλησίον τῶν διακόνων ἐν τῷ Ἱερῷ Βήματι.

Σημαντικὴ ἡ βοήθειά τῶν κατὰ τὴν τελεσιουργίαν τοῦ Βαπτίσματος.⁹⁶

⁹³ «Χρὴ οὖν ὑμᾶς (τούς διακόνους καί τὰς διακονίσσας) ἐπισκέπτεσθαι πάντας τοὺς δεομένους ἐπισκέψεως· καί περὶ τῶν θλιβομένων ἀναγγέλλετε τῷ ἐπισκόπῳ ὑμῶν· Ψυχὴ γὰρ αὐτοῦ καί αἴσθησις εἶναι ὀφείλετε· εὐσκυλτοὶ καί εὐήκοοι εἰς πάντα ὄντες αὐτῷ, ὡς ἐπισκόπῳ ὑμῶν καί πατρὶ καί διδασκάλῳ». «Ἀπ. Διαταγαί», βιβλ. Γ', κεφ. ΙΘ', Ἐν Migne E.Π. 1, σ. 804.

⁹⁴ Γρηγορίου Νύσσης, εἰς τὸν βίον τῆς ὁσ. Μακρίνης, Migne E.Π. 46, 984 –986.

⁹⁵ «Ἄνευ τῆς διακόνου, μηδεμίᾳ προσίτω γυνὴ τῷ διακόνῳ ἢ τῷ ἐπισκόπῳ». (Ἀπ. Διαταγαί», βιβλ. Β' κεφ. Κοτ', ἐν Migne, E.Π. 1, σσ. 665-669). καί «Ὡ ἐπίσκοπε, ... ἔστι γὰρ ὅποταν ἐν τισιν οἰκίαις ἄνδρα διάκονον ἐν γυναιξίν οὐ δύνασαι πέμπειν διὰ τοὺς ἀπίστους, ἀποστελεῖς οὖν γυναῖκα διάκονον, διὰ τὰς τῶν φαύλων διανοίας». (Ἀπ. Διαταγαί, βιβλ. Γ', κεφ. ιε', Ἐν Migne E.Π. 1, σσ. 796-797).

⁹⁶ Βοηθεὶ «τοῖς πρεσβυτέροις ἐν τῷ βαπτίζεσθαι τὰ γυναῖκας διὰ τὸ εὐπρεπές». (Ἀπ. Διαταγαί», βιβλ. Η', κεφ. κη', Ἐν Migne E.Π. 1, σ.1125). Κατὰ τὸν Ἐπιφάνειον, τὸ τάγμα τῶν διακονισσῶν εἶναι ἀπαραίτητον ἕνεκεν σεμνότητος τοῦ γυναικείου γένους καί ὅτε

Ἡ διακόνισσα ἐφρόντιζε πρό πάντων τήν ἔνδυσιν καί ἔκδυσιν τῶν βαπτιζομένων γυναικῶν, (αἱ ὅποια, ὅπως ὅλοι οἱ ἐνήλικες, κατεδύοντο εἰς τό ὕδωρ εἰς κατάστασιν γυμνότητος) διενήργει τήν διά τοῦ ἐπορκιστοῦ ἐλαίου καί τοῦ ἁγίου μύρου ἐπίχρισιν τοῦ σώματος τῆς βαπτιζομένης, τοῦ λειτουργοῦ χρίοντος μόνον τό μέτωπον αὐτῆς⁹⁷.

ΣΤ) Ἐτερος τομεύς τῆς τελετουργικῆς διακονίας τῶν διακονισσῶν ἦτο ἡ μεταφορά καί μετάδοσις τῆς θείας Κοινωνίας εἰς τάς ἀσθενεῖς γυναῖκας, αἱ ὅποια δέν ἠδύναντο νά μεταβοῦν εἰς τόν Ναόν⁹⁸.

Συμμετεῖχον ἐνεργῶς εἰς τό παρά τῷ γυναικείῳ ἔργον τῆς ἐξωτερικῆς καί ἐσωτερικῆς ἱεραποστολῆς τῆς Ἐκκλησίας.

Ἐκπροσωποῦσαι τόν ἐπίσκοπον ἀνεδείχθησαν σπουδαιότατα ὄργανα τοῦ ποιμαντικοῦ ἔργου εἰς τόν χῶρον τῶν γυναικῶν, χωρίς βεβαίως νά ἀπεκλείετο καί ἡ πρός τούς ἄρρενας ὑπηρεσία, ἐφ' ὅσον καί ὁ Κύριος εἶχε διακονηθεῖ ὑπό γυναικῶν.

Ζ) Πολλά ἐκ τῶν διακονισσῶν ἦσκουν τά καθήκοντά των εἰς τάς Ἰ. Μονάς, ὡς μεγαλοσχήμενες μοναχαί ἢ ἡγούμεναι. Τοῦτο συχνά συνέβαινε καί εἰς τήν Δύσιν.

Ἐκ τῶν ὧν ἐλέχθησαν συμπεραίνεται ὅτι ἡ χειροτονία τῶν διακονισσῶν ἦτο τό μοναδικόν εἰς τήν Ἐκκλησίαν εἶδος χειροτονίας γυναικῶν, διά τῆς ὁποίας ἐδημιουργεῖτο ὁ μοναδικός βαθμός τοῦ γυναικείου κλήρου καί ἡ μοναδική τάξις αὐτοῦ, δηλαδή ὁ βαθμός καί ἡ τάξις τῶν διακονισσῶν.

Ἡ χειροτονία τῶν διακονισσῶν, παρά τάς λειτουργικάς αὐτῆς ὁμοιότητας πρός τήν χειροτονίαν τοῦ διακόνου, εἶχε τινα ἰδιομορφίαν, διότι δέν προϋπέθετε τήν ὑπαρξιν χειροθεσίας ὑποδιακόνου καί ὅπωςδήποτε δέν παρεῖχε, ἐν συνεχείᾳ, δικαιώματα προαγωγῆς εἰς τούς βαθμούς τοῦ Πρεσβυτέρου καί τοῦ Ἐπισκόπου.

Αὐτός, λοιπόν, ὁ ἀξιόλογος θεσμός, μέ τήν ποικιλόμορφον καί εὐλογημένην δραστηριότητα εἶναι δυνατόν νά ἀναβιώσῃ, ἐφ' ὅσον ἡ Ἐκκλησία τό θεωρήσῃ ἀναγκαῖον, ἀφοῦ σταθμίσῃ τάς ἀνάγκας τῆς καί μελετήσῃ, φωτιζομένη ὑπό τοῦ Ἁγίου Πνεύματος, τά σημεῖα τῶν καιρῶν.

γυμνωθεῖ σῶμα γυναιίου, ἵνα μή ὑπό ἀνδρῶν ἱερουργούντων θεαθεῖ, ἀλλ' ὑπό τῆς διακονίσσης...». (Ἐπιφανείου, «Κατά αἱρέσεων», Migne E.P. 42, σσ. 744-745).

Καί κατά τόν Ματθαῖον Βλάσταριν, αἱ διακόνισσαι «ταῖς βαπτιζομέναις τῶν γυναικῶν ὑπρέτουν, ἀνδρῶν ὀφθαλμῶν οὐ θεμιτόν ὄν, γυμνουμένας ταύτας ὀραῖσθαι, ὑπεράτιμους ἤδη βαπτιζομένας». (Ματθ. Βλαστάρεως, Migne E.P. 104, 1173)

⁹⁷ «ἐν τῷ φωτίζεσθαι γυναῖκας, ὁ διάκονος χρίσει μὲν μόνον τό μέτωπον αὐτῶν τῷ ἁγίῳ ἐλαίῳ καί μετ' αὐτόν ἡ διάκονος ἀλείψει αὐτάς· οὐ γάρ ἀνάγκη τάς γυναῖκας ὑπ' ἀνδρός κατοπτεῦεσθαι». (Απ. Διαταγαί, βιβλ. Γ', κεφ. ιε', Ἐν Migne E.P. 1, σσ. 716-797). Μετά τήν τριττὴν κατάδυσιν, «τόν μὲν ἄνδρα ὑποδεχέσθω ὁ διάκονος, τήν δέ γυναῖκα ἡ διάκονος, ὅπως σεμνοπρεπῶς ἡ μετάδοσις τῆς ἀθραύστου σφραγίδος γένηται». (Αὐτόθι, κεφ. ιστ', Ἐν Migne E.P. 1, σ. 797).

⁹⁸ Θεοδώρου Ε., «Ἡρωΐδες τῆς χριστιανικῆς ἀγάπης», Ἀθήναι 1949, σελ. 62.

Ὁ θεσμός αὐτός, ἀναγνωριζόμενος ὑπό τριῶν Οἰκουμενικῶν Συνόδων, ὑφίσταται δυνάμει ἕως σήμερον, ἀφοῦ οὐδέποτε κατηργήθη.

Εἰς τὰ συμπεράσματα μάλιστα τοῦ διορθοδόξου Θεολογικοῦ Συνεδρίου, τό ὁποῖον ἔλαβε χώραν εἰς τήν Ρόδον ἀπό 30^{ης} Ὀκτωβρίου ἕως 7^{ης} Νοεμβρίου 1988 καί εἶχε ὡς θέμα του τήν θέσιν τῆς γυναικός ἐν τῇ Ὀρθοδόξῳ Ἐκκλησίᾳ καί τὰ περί χειροτονίας τῶν γυναικῶν καί τὰ ὁποῖα (συμπεράσματα) ἐξεδόθησαν αὐτοτελῶς, μέ εὐθύνην τοῦ σεπτοῦ Οἰκουμενικοῦ Πατριαρχείου, τόν Δεκέμβριον τοῦ ἰδίου ἔτους, γράφεται, μεταξύ ἄλλων σχετικῶν, ἐπί λέξει ὅτι «Ἡ ἀποστολική τάξις διακονισῶν δέον ὅπως ἀναβιώσῃ».⁹⁹

Δείγματα ἄλλωστε χειροτονίας διακονισῶν ἔχομε καί εἰς τήν ἐποχήν μας εἰς ἑλληνικά μοναστήρια. Ὁ Ἅγιος Νεκτάριος ἐχειροτόνησε διακονίσσας, ἀλλά καί ἄλλοι μεταγενέστεροι.

Εἰς Ἱεράν Μονήν τῆς ἐπαρχίας μου ὑπῆρξε Ἡγουμένη, ἡ ὁποία εἶχε χειροτονηθεῖ διακόνισσα ὑπό τοῦ ἀειμνήστου Ἀρχιεπισκόπου Ἀθηνῶν Χρυσοστόμου Παπαδοπούλου, δέν ἤσκησε ὅμως, ἐξ' ὧσων γνωρίζω, τὰ διακονικά της καθήκοντα.

Αὐτήν τήν νοσταλγίαν πρὸς ἀναζωπύρησιν τοῦ θεσμοῦ τῶν διακονισῶν ἐπρόκειτο νά θεραπεύσῃ καί ἡ Σχολή Διακονισῶν τῆς Ἐκκλησίας, ἡ ὁποία περιῆλθεν τελικῶς εἰς τό Κράτος καί ἐξειλίχθη εἰς ἀπλήν Σχολήν Κοινωνικῶν Λειτουργῶν.

Χρῆζει σοβαρᾶς μελέτης τό θέμα. Δέν πρέπει νά παρέρχεται ἀσκοπῶς ὁ καιρός, ἀλλά οὔτε ὠφελεῖ ἄκριτος βία καί σπουδή.

Πρέπει νά παρασκευασθῇ θεωρητικῶς καί πρακτικῶς τό ἔδαφος τῶν ψυχῶν, μελῶν τῆς Ἐκκλησίας.

Δέν πρέπει νά ἀγνοηθοῦν ἡ σύγχρονος κοινωνική καί πολιτισμική πραγματικότης καί αἱ σημεριναί ἀνάγκαι καί προοπτικά τοῦ γυναικείου φύλου. Πρέπει μετά τῆς σοφῆς διακρίσεως νά ἐρευνηθοῦν αἱ προϋποθέσεις, προεκτάσεις καί παράμετροι τοῦ θέματος.

π.χ. Ὑπάρχουν γυναικες αἱ ὁποῖαι ὡς γνωστόν διεκδικοῦν τήν εἴσοδον εἰς τήν Ἱερωσύνην, ἐπειδή θεωροῦν ὡς δικαίωμά των τήν εἴσοδον εἰς τόν Ἱερόν χῶρον. Ὑπάρχουν ὡσαύτως καί ἀναρίθμηται, αἱ ὁποῖαι ριζικῶς διαφωνοῦν μέ τὰ καινοφανῆ αὐτά πράγματα καί ὀρθῶς.

Διά τὰς πρώτας, ἐνδεχομένως, ὁ θεσμός τῶν διακονισῶν, θά ἦτο δυνατόν νά θεωρηθῇ ὡς προσφορά τῆς Ἐκκλησίας, ἀφουγκραζομένης τὰ αἰτήματα τῶν τέκνων της.

Δέν θά ἠδύνατο ὅμως νά ἐκληφθῇ καί ὡς πρώτη κατάκτησις καί ἐπιβράβευσις ἑνός ἀγῶνος, ὁ ὁποῖος, κατά τὰ κοσμικά πρότυπα, πρέπει νά συνεχισθῇ ἕως τέλους, μέχρι δηλαδή ἐπιτεύξεως τοῦ σκοποῦ τῆς ἀνόδου καί εἰς τούς ἄλλους δύο βαθμούς τῆς Ἱερωσύνης;

⁹⁹ Οἰκουμενικόν Πατριαρχεῖον, ἐνθ. ἀνωτ., σ. 21: «Ὁ διακονικός βαθμός...»

Ἐπειτα, εἰς περίπτωσιν ἐφαρμογῆς, διακόνισσαι θά ἔχουν τήν δυνατότητα νά χειροτονηθοῦν μόνον ἄγαμοι ἢ χῆραι;

Ὁ τίμιος γάμος, τό μέγα μυστήριον, τό ὁποῖον δέν θεωρεῖται κώλυμα εἰσόδου εἰς τούς δύο ἱερατικούς βαθμούς τοῦ Διακόνου καί Πρεσβυτέρου, ἤμπορεῖ νά εἶναι κώλυμα διά τās γυναῖκας;

Δέν θά θεωρηθῇ ἄνισος ἡ μεταχείρησις ὅταν οἱ ἄνδρες διάκονοι δύνανται νά εἶναι ἔγγαμοι; Καί δέν θά εἶναι ἄδικον οἱ Πρεσβύτεροι, οἱ ὁποῖοι Ἱερατεύουν - ἐπιτελοῦν μυστήρια - νά εἶναι δυνατόν νά νυμφεύωνται καί αἱ τοῦ κατωτέρου διακονικοῦ βαθμοῦ μέτοχοι τῆς Ἱερωσύνης διακόνισσαι νά μὴν ἔχουν τό δικαίωμα τῆς δημιουργίας οικογενείας;

Προβλήματα ἐνδεχομένως θά δημιουργήσῃ καί τό προβλεπόμενον ὑπό τῶν μνημονευθέντων Ἱερῶν Κανόνων Οἰκουμενικῶν Συνόδων ὄριον ἡλικίας εἰσόδου εἰς τήν τάξιν τῶν διακονισσῶν, σχετιζόμενον καί μέ διατάξεις, αἱ ὁποῖαι ἀντιμετωπίζονται μετά δυσαρεσκείας ὡς ἀδικαιολόγητοι καί ξεπερασμένοι.

Πρέπει ἀκόμη νά καλλιεργηθῇ ἡ ἐκκλησιαστική συνείδησις, προβλέπουσα τήν ἄμεσον ἐξάρτησιν ἐκ τοῦ ἐπισκόπου ὡς καί τήν συνεργασίαν μετά τῶν Ἱερέων.

Δέν εἴμεθα βέβαιοι πάντως ὅτι αἱ φωνασκοῦσαι καί διεκδικοῦσαι εἰσοδον εἰς τήν ἱερωσύνην γυναῖκες ἔχουν ἀνεπτυγμένην τήν Ἐκκλησιαστικήν συνείδησιν.

Περί τῶν τοιούτων διεκδικήσεων ὁ ἅγιος Ἐπιφάνιος ἔλεγε ὅτι εἶναι «γυναικῶν τύφος καί μανία γυναικωνίτις»¹⁰⁰

Ἴσως, ἔν πρῶτον βῆμα πρὸς τήν ἀναβίωσιν τοῦ θεσμοῦ δύναται νά θεωρηθῇ ἡ χειροτονία ἐκλεκτῶν μοναχῶν, κατόπιν καί εἰδικῆς περὶ τῆς ἀποστολῆς ταύτης κατηχήσεως καί μαθητείας.

Ὡστόσο πρέπει νά ἀναφέρωμεν ὅτι ὑπάρχουν καί ἀρκετοί ἐκ τῶν ἐρευνητῶν, οἱ ὁποῖοι δέν παραδέχονται τήν θεωρίαν ὅτι αἱ διακόνισσαι ἀνήκον εἰς τόν ἀνώτερον Κλήρον ἐπιτελοῦσαι παρόμοιον πρὸς τούς διακόνους ἔργον.

Ἀκόμη καί διά τήν περίπτωσιν τῆς Φοίβης ὑφίσταται ὁ ἰσχυρισμός ὅτι δέν ἦτο διάκονος. Περί αὐτῆς ὁ Σεβασμιώτατος ἅγιος Πατρῶν κ. Νικόδημος (Βαληνδρᾶς) ὡς Ἀρχιμανδρίτης, ἔγραφε εἰς τήν Ἀσματικήν τῆς Ἀκολουθίαν ἐν ἔτει 1964, ὅτι αὕτη ἦτο συνεργάτης τοῦ Ἀποστόλου Παύλου, στέλεχος τῆς Ἐκκλησίας καί μέλος τοῦ ἀποστολικοῦ ἐπιτελείου, τοῦτέστιν ἰσαπόστολος.¹⁰¹

Αἱ ἐπισημανθεῖσαι δέ ἀνωτέρω μικραὶ διαφοραὶ εἰς τό τυπικόν τῆς χειροτονίας, διακονίσεως καί διακόνου καί κυρίως ὅτι κατὰ τήν ὥραν τῆς

¹⁰⁰ Εὐάγγ. Θεοδώρου, ἐνθ. ἀνωτ. σελ. 67 καί Β. Καλογεροπούλου – Μεταλληνοῦ, ἐνθ. ἀνωτ. σελ. 51.

¹⁰¹ Ἀρχιεπισκόπου Θυατείρων καί Μ. Βρετανίας Μεθοδίου, «Θεολογικά καί ἱστορικά μελέται» Συλλογή δημοσιευμάτων, Τόμος γ', Ἀθήναι 1983, σελ. 106

χειροτονίας ή διακόνισσα δέν ἔκλινε γόνυ, ὡς ὁ διάκονος, κατά τόν Κ. Καλλίνικον, θεωροῦνται καί αὐταί δηλωτικά ὅτι πρόκειται περί ἐπισκοπικῆς χειροθεσίας καί ὄχι χειροτονίας.¹⁰²

Μελέτη, Σκέψις, διάλογος καί μάλιστα εἰς πανορθόδοξον ἢ διεκκλησιαστικόν ἐπίπεδον, θάρρος καί κυρίως Προσευχή θά δώσουν τήν σωστικήν περί τοῦ πρακτέου ἀπάντησιν ἐπί τοῦ θέματος.

ΕΠΙΛΟΓΟΣ

Μακαριώτατε,
Σεβασμιώτατοι,

Ἦσθη μοι δύναμις, ἐχρησιμοποιήθη εἰς τήν ἀνάπτυξιν τοῦ θέματος.

Τό αἴτημά μου πρός Τόν Πατέρα τῶν Φώτων καί χορηγόν πάσης δόσεως ἀγαθῆς καί παντός τελείου δωρήματος, ἦτο αὕτη ἡ δύναμις νά εἶναι πολλή, εἰς ἐκπλήρωσιν τοῦ Εὐαγγελικοῦ ἐκκλησιαστικοῦ Λόγου.

Ἐκφράζω τήν υἱικήν εὐγνωμοσύνην μου, διότι καί μετά τῆς προσοχῆς Σας μέ ἐτιμήσατε καί παραθέτω ἑμαυτόν καί τό ἔργον, ὅ, δι' εὐχῶν Σας, ἐποίησα, εἰς Ὑμᾶς, τοὺς καλοὺς καί ἀνεπαισχύντους ἐργάτας τοῦ Ἀμπελῶνος, πρός περαιτέρω καλλιέργειαν, ὥστε νά καρποφορήσῃ πρός δόξαν τοῦ Πατρὸς καί τοῦ Υἱοῦ καί τοῦ Ἁγίου Πνεύματος καί ἔπαινον τῆς Ἁγίας μητρὸς ἡμῶν Ἐκκλησίας.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

1. Ἀλεβιζοπούλου Ἀντωνίου, Πρωτ., *Η ΟΡΘΟΔΟΞΗ ΕΚΚΛΗΣΙΑ, Πίστη-Λατρεία-Ζωή*, Ἐκδ. ΔΙΑΛΟΓΟΣ, Ἀθήναι 1994².
2. Ἀλιβιζάτου Ἀμίλκα, *ΟΙ ΙΕΡΟΙ ΚΑΝΟΝΕΣ ΚΑΙ ΟΙ ΕΚΚΛΗΣΙΑΣΤΙΚΟΙ ΝΟΜΟΙ*, Ἀθήναι 1949².
3. «ΑΝΗΣΥΧΙΕΣ», περιοδικό Χριστιανικοῦ Ὁμίλου Φοιτητῶν καί Ἐπιστημόνων, «Ἀφιέρωμα στήν γυναίκα», ἔτος κα', ἀριθμ. Φύλ. 71, Ἀθήνα, Ἰαν.-Δεκ. 2000.
4. Ἀρχιεπισκόπου Ἀθηνῶν καί πάσης Ἑλλάδος κ.κ. Χριστοδούλου, *Η ΘΕΣΗ ΤΗΣ ΓΥΝΑΙΚΑΣ ΣΤΗΝ ΟΡΘΟΔΟΞΗ ΘΕΟΛΟΓΙΑ ΚΑΙ ΖΩΗ*, Μήνυμα στό Συνέδριο τοῦ ecumenical forum of european christian women, Θεσσαλονίκη, Ἰούνιος 2002.

¹⁰² Κ. Καλλινίκου, «Ὁ Χριστιανικός Ναός καί τά τελούμενα ἐν αὐτῷ» σελ. 575.

5. Αρχιεπισκόπου Αθηνῶν καί πάσης Ἑλλάδος κ.κ. Χριστοδούλου, *Η ΓΥΝΑΙΚΑ ΣΤΗΝ ΟΡΘΟΔΟΞΗ ΕΚΚΛΗΣΙΑ*, Προσφώνηση στό 14^ο διεθνές Συνέδριο τοῦ δικαίου τῶν Ἀνατολικῶν Ἐκκλησιῶν-Πανεπιστήμιο Ἀθηνῶν, Σεπτέμβριος 1999.
6. Αρχιεπισκόπου Αθηνῶν καί πάσης Ἑλλάδος κ.κ. Χριστοδούλου, *Η ΓΥΝΑΙΚΑ ΚΑΤΑ ΤΟΝ ΑΠΟΣΤΟΛΟ ΠΑΥΛΟ*, Μήνυμα εἰς τό Θ' Διεθνές Ἐπιστημονικόν Συνέδριον περὶ τοῦ Ἀπ. Παύλου, Θ' ΠΑΥΛΕΙΑ τῆς Ἱ. Μητροπόλεως Βεροίας καί Ναούσης, Ἰούνιος 2003.
7. Αρχιεπισκόπου Θυατείρων καί Μεγάλης Βρεταννίας (νῦν Πισιδίας) Μεθοδίου, *ΘΕΟΛΟΓΙΚΑΙ ΚΑΙ ΙΣΤΟΡΙΚΑΙ ΜΕΛΕΤΑΙ –Συλλογή Δημοσιευμάτων, τόμος γ', Ἀθήναι, 1983.*
8. Αρχιμανδρίτου Γεωργίου, Καθηγουμένου τῆς Ἱ. Μονῆς Ὁσίου Γρηγορίου Ἁγίου Ὁρους, *ΤΟ ΑΒΑΤΟΝ ΤΟΥ ΑΓΙΟΥ ΟΡΟΥΣ ΚΑΙ Η ΧΕΙΡΟΤΟΝΙΑ ΤΩΝ ΓΥΝΑΙΚΩΝ ΚΑΤΑ ΤΗΝ ΠΑΡΑΔΟΣΙ ΤΗΣ ΕΚΚΛΗΣΙΑΣ.*
9. Βλάχου Ἱεροθέου, Ἀρχιμ. (νῦν Μητροπολίτου Ναυπάκτου καί Ἁγίου Βλασίου), *ΕΚΚΛΗΣΙΑ ΚΑΙ ΕΚΚΛΗΣΙΑΣΤΙΚΟ ΦΡΟΝΗΜΑ*, Ἱ. Μονή Γενεθλίου τῆς Θεοτόκου (Πελαγίας), 1990.
10. Γιοκαρίνη Ν. Κωνσταντίνου, Δρ. Θ., *Η ΙΕΡΩΣΥΝΗ ΤΩΝ ΓΥΝΑΙΚΩΝ ΣΤΟ ΠΛΑΙΣΙΟ ΤΗΣ ΟΙΚΟΥΜΕΝΙΚΗΣ ΚΙΝΗΣΕΩΣ*, Ἐκδ. ΕΠΕΚΤΑΣΗ, Κατερίνη 1995.
11. Εὐδοκίμωφ Παύλου, *Η ΓΥΝΑΙΚΑ ΚΑΙ Η ΣΩΤΗΡΙΑ ΤΟΥ ΚΟΣΜΟΥ*, Μετάφρ. Νίκου Ματσούκα, Ἐκδ. ΠΟΥΡΝΑΡΑ, Θεσσαλονίκη 1992³.
12. ΕΚΚΛΗΣΙΑ, Ἐπίσημον Δελτίον τῆς Ἐκκλησίας τῆς Ἑλλάδος, Ἀθήναι 1977, 1978.
13. Ζορμπᾶ-Καρκαλᾶ Αἰκατερίνης, Συν-προέδρου τοῦ Οἰκουμενικοῦ Φόρουμ Χριστιανῶν γυναικῶν τῆς Εὐρώπης, *Ο ΡΟΛΟΣ ΤΗΣ ΓΥΝΑΙΚΑΣ ΣΤΗΝ ΕΝΟΡΙΑΚΗ ΖΩΗ ΤΗΣ ΕΚΚΛΗΣΙΑΣ-ΕΥΘΥΝΕΣ ΚΑΙ ΔΙΚΑΙΩΜΑΤΑ*, Περιοδικό «ΤΟΛΜΗ» Ἱ. Αρχιεπισκοπῆς Ἀθηνῶν, τ. 16, Φεβρ. 2002.
14. Θεοδώρου Εὐαγγέλου, *ΗΡΩΙΔΕΣ ΤΗΣ ΧΡΙΣΤΙΑΝΙΚΗΣ ΑΓΑΠΗΣ (ΑΙ ΔΙΑΚΟΝΙΣΣΑΙ ΔΙΑ ΤΩΝ ΑΙΩΝΩΝ)*, Βιβλιοθήκη Ἀποστολικῆς Διακονίας, ἀρ. 17, Ἀθήναι 1949.

15. Θεοδώρου Εὐαγγέλου, *Η «ΧΕΙΡΟΤΟΝΙΑ» Ἡ «ΧΕΙΡΟΘΕΣΙΑ» ΤΩΝ ΔΙΑΚΟΝΙΣΣΩΝ*, Ἐναίσιμος ἐπί διδακτορία διατριβή, ὑποβληθεῖσα εἰς τὴν Θεολογικὴν Σχολὴν τοῦ Ἐθνικοῦ καὶ Καποδιστριακοῦ Πανεπιστημίου Ἀθηνῶν, Ἀθῆναι 1954.
16. Ἱερά Μητρόπολις Βεροῖας, Ναούσης καὶ Καμπανίας, Θ' ΠΑΥΛΕΙΑ-Πρακτικά Διεθνoῦς Ἐπιστημονικοῦ Συνεδρίου, *Η ΓΥΝΑΙΚΑ ΚΑΤΑ ΤΟΝ ΑΠΟΣΤΟΛΟ ΠΑΥΛΟ*, Βέροια 2003.
17. Ἱερά Μητρόπολις Δημητριάδος, Ἀκαδημία Θεολογικῶν Σπουδῶν, *ΦΥΛΟ ΚΑΙ ΘΡΗΣΚΕΙΑ-Η ΘΕΣΗ ΤΗΣ ΓΥΝΑΙΚΑΣ ΣΤΗΝ ΕΚΚΛΗΣΙΑ*, Ἀκαδ. ἔτος 2003-2003.
18. Ἱερά Μητρόπολις Θηβῶν καὶ Λεβαδείας, *Η ΟΡΘΟΔΟΞΗ ΓΥΝΑΙΚΑ ΣΤΗΝ ΕΝΩΜΕΝΗ ΕΥΡΩΠΗ*, Πρακτικά Διορθοδόξου Εὐρωπαϊκοῦ Συνεδρίου, Ἐκδ. ΕΠΕΚΤΑΣΗ, Κατερίνη 2001.
19. Ἱεράς Μονῆς Θεοτόκου Κυπαρισσιωτίσσης καὶ ἁγίου Ἱεροθέου Μεγάρων, *ΠΡΟΣΚΥΝΗΤΑΡΙΟΝ ΙΕΡΑΣ ΜΟΝΗΣ ΘΕΟΤΟΚΟΥ ΚΥΠΑΡΙΣΣΙΩΤΙΣΣΗΣ ΚΑΙ ΑΓΙΟΥ ΙΕΡΟΘΕΟΥ ΜΕΓΑΡΩΝ*, Μέγαρο 2002.
20. Καλλινίκου Κ., *Ο ΧΡΙΣΤΙΑΝΙΚΟΣ ΝΑΟΣ ΚΑΙ ΤΑ ΤΕΛΟΥΜΕΝΑ ΕΝ ΑΥΤΩ*, Ἀλεξάνδρεια 1921
21. Καραμάνου Ἄννας, *ΠΡΕΠΕΙ ΝΑ ΕΠΙΤΡΑΠΕΙ Η ΧΕΙΡΟΤΟΝΙΑ ΤΩΝ ΓΥΝΑΙΚΩΝ*, Συνέντευξη, «Στῦλος Ὁρθοδοξίας», Μάρτιος 2003.
22. Καρμίσση Ἰωάννου, *Η ΘΕΣΙΣ ΚΑΙ Η ΔΙΑΚΟΝΙΑ ΤΩΝ ΓΥΝΑΙΚΩΝ ΕΝ Τῆ ΟΡΘΟΔΟΞΩ ΕΚΚΛΗΣΙΑ*, Ἀθῆναι 1978.
23. Clément Olivier, *Η ΑΛΗΘΕΙΑ ΕΛΕΥΘΕΡΩΣΕΙ ΥΜΑΣ*-Συνομιλῶντας μέ τόν Οἰκουμενικό Πατριάρχη Βαρθολομαῖο Α', Ἐκδ. ΑΚΡΙΤΑΣ.
24. Λιάλιου Δέσπως, *ΕΚΚΛΗΣΙΑ-ΚΟΣΜΟΣ-ΑΝΘΡΩΠΟΣ*, Φιλοσοφική καὶ Θεολογική βιβλιοθήκη 45, Ἐκδ. ΠΟΥΡΝΑΡΑ, Θεσσαλονίκη 2000.
25. Μεταλληνοῦ-Καλογεροπούλου Β., *Η ΓΥΝΑΙΚΑ ΣΤΗΝ ΚΑΘ' ΗΜΑΣ ΑΝΑΤΟΛΗ*, Ἐκδ. ΑΡΜΟΣ, Ἀθήνα 1992.
26. Μητσοπούλου Εὐθ. Νικολάου, *ΘΕΜΑΤΑ ΔΟΓΜΑΤΙΚΗΣ ΚΑΙ ΧΡΙΣΤΙΑΝΙΚΗΣ ΗΘΙΚΗΣ*, Πανεπ. Παραδόσεις, τ. Δ', Ἀθῆναι 1980.

27. Μουρατίδου Δωρ. Κων/νου, *Η ΟΥΣΙΑ ΚΑΙ ΤΟ ΠΟΛΙΤΕΥΜΑ ΤΗΣ ΕΚΚΛΗΣΙΑΣ ΚΑΤΑ ΤΗΝ ΔΙΔΑΣΚΑΛΙΑΝ ΙΩΑΝΝΟΥ ΤΟΥ ΧΡΥΣΟΣΤΟΜΟΥ*, Έκδ. Πανεπιστημίου Αθηνών, Αθήναι 1977.
28. Οικουμενικόν Πατριαρχεῖον-Διορθόδοξον Θεολογικόν Συνέδριον, *Η ΘΕΣΙΣ ΤΗΣ ΓΥΝΑΙΚΟΣ ΕΝ ΤΗ ΟΡΘΟΔΟΞΩ ΕΚΚΛΗΣΙΑΙ ΚΑΙ ΤΑ ΠΕΡΙ ΧΕΙΡΟΤΟΝΙΑΣ ΤΩΝ ΓΥΝΑΙΚΩΝ*, Ρόδος 30 Ὀκτωβρίου-7 Νοεμβρίου 1988, Έκδ. ΤΕΡΤΙΟΣ, Κατερίνη 1994.
29. ΣΥΝΑΞΗ, Τριμηνιαῖο τεύχος σπουδῆς στήν Ὁρθοδοξία, τ. 30, 36, 58, 59.
30. Τρεμπέλα Ν. Παναγιώτου, *ΥΠΟΜΝΗΜΑΤΑ ΕΙΣ ΤΑΣ ΕΠΙΣΤΟΛΑΣ ΤΗΣ ΚΑΙΝΗΣ ΔΙΑΘΗΚΗΣ*, τ. Α', Έκδ. ΣΩΤΗΡ, Αθήναι 1978³